

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของการบททฤษฎีแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ งานวิจัยฉบับนี้เน้นถึงการศึกษา บทบาทและประสบการณ์ของพ่อผ่านการเล่าเรื่อง โดยอาศัยวิธีทางตามแนวทางสตรีนิยม แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา ดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับออทิสติก (Autistic) และการดูแลเด็กที่มีอาการออทิสติก

- ความหมายของออทิสติก
- สาเหตุของการเกิดอาการออทิสติก
- พฤติกรรมของเด็กที่มีอาการออทิสติก
- ปัญหาที่พบในครอบครัวที่มีเด็กที่มีอาการออทิสติก
- วิธีการช่วยเหลือในการบำบัดรักษาอาการออทิสติก

2. แนวคิดเรื่องบทบาทพ่อในการดูแลลูกที่มีอาการออทิสติก

- แนวคิดเรื่องบทบาท
- แนวคิดเรื่องบทบาทที่จำแนกตามทางเพศ (Sex) และเพศสภาวะ (Gender)
 - แนวคิดเรื่องเพศ (Sex)
 - แนวคิดเรื่องเพศสภาวะ (Gender)
- แนวคิดเรื่องบทบาททางเพศ (Gender Role)
- แนวคิดเรื่องปิตาธิปไตย (Patriarchy) หรือแนวคิดชายเป็นใหญ่
- แนวคิดเรื่องบทบาทของพ่อ
 - บทบาทของพ่อในการดูแลลูก
 - การพัฒนาสู่บทบาทพ่อ
- แนวคิดเรื่องครอบครัว
 - ลักษณะของครอบครัว
 - บทบาทและหน้าที่ของครอบครัว
 - บทบาทและหน้าที่ของครอบครัวที่มีลูกที่มีอาการออทิสติก

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับออทิสติก (Autistic)

ความหมายของออทิสติก (Autistic)

ออทิสติก (Autistic) มาจากคำว่า “Auto” หรือ “Self” แปลว่า “ตัวเอง” เป็นพฤติกรรมที่ผิดปกติในเด็ก ซึ่งมักแสดงออกโดยการแยกตัวมาอยู่ในโลกของตัวเอง เหมือนกับมีกำแพงที่มองไม่เห็นมากั้นตัวเด็กไว้จากสังคมรอบด้าน จนทำให้บกพร่องต่อการรับรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวและ เป็นผลทำให้เกิดความบกพร่องในการสื่อสารกับคนรอบข้าง การเรียนรู้ รวมทั้งพฤติกรรมทางสังคม เนื่องด้วยความไม่เข้าใจในความรู้สึกของผู้อื่น เด็กที่มีอาการออทิสติกมักมีพฤติกรรมอยู่ไม่สุข สมาธิสั้น วอกแวกง่าย มีความยากลำบากในการใช้ทักษะสัมผัสสิ่งของต่าง ๆ ในเวลาเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเสียหน้าที่ทางสรีรวิทยาของระบบสมอง

Kanner (ศรัณยา เผือกผ่อง, 2541, น. 17, อ้างถึงใน สุไพรมา ลีลามณี, 2543, น. 38) กล่าวว่า ออทิสติกเป็นเป็นอาการผิดปกติที่เกิดขึ้นในวัยเด็ก เด็กที่มีอาการออทิสติกจะมีพฤติกรรมแยกตัวออกจากสังคม ไม่มีความผูกพันกับบุคคลอื่น ซึ่งเป็นความผิดปกติมาตั้งแต่กำเนิด

ศรีสมร ทินานนท์ และ เพ็ญแข ลิ้มศิลา สรุปคำจำกัดความของออทิสติกว่า เด็กที่มีพัฒนาการที่ผิดปกติอย่างรุนแรง โดยเฉพาะทางด้านการใช้ภาษา การสื่อความหมาย การสื่อสารภาษาและพัฒนาการทางด้านอารมณ์ สังคม รวมถึงการแสดงพฤติกรรมทางสังคมที่ผิดปกติ และความสามารถทางสติปัญญา ซึ่งมีปัญหาในการรับรู้ ความผิดปกติต่าง ๆ เหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ๆ ตามอายุของเด็ก ซึ่งในเด็กบางรายจะมีอาการอื่น ๆ เช่น อาการปัญญาอ่อน โรคลมชักร่วมด้วย

องค์การอนามัยโลก (WHO) (กัลยา วิริยะ, 2539, น. 9, อ้างถึงใน สุไพรมา ลีลามณี, 2543, น. 38) กล่าวถึงเด็กที่มีอาการออทิสติกว่า เป็นกลุ่มเด็กที่มีความผิดปกติโดยมีพฤติกรรมแบบจำเพาะ ซึ่งจะปรากฏให้พบได้ในระยะแรกของชีวิต ก่อนอายุ 30 เดือน ความผิดปกตินั้น เป็นความบกพร่องของการสร้างสัมพันธ์ทางสังคม การสื่อความหมาย ภาษา และขาดจินตนาการในการเล่น

จากการบ่งชี้ของคู่มือการจำแนกโรคทางจิตเวช สำหรับการวินิจฉัยโรคออทิสติก มีหัวข้อใหญ่ 3 หัวข้อ ดังนี้ (ภัทรภรณ์ พุงคำปิ่น และ คณินิจ ไชยลังการณ, 2546, น. 6)

(ก) ต้องพบอาการทั้งหมดอย่างน้อย 6 ข้อย่อย จากข้อ 1, 2 และ 3 ซึ่งต้องพบในข้อ 1 อย่างน้อย 2 ข้อย่อย และอย่างน้อย 1 ข้อย่อยจากข้อ 2 และ 3

1. มีการสูญเสียปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างน้อย 2 ข้อย่อย ดังต่อไปนี้

1.1 ไม่สามารถแสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น เช่น การไม่สบตากับผู้ใด ไม่มีการแสดงออกทางสีหน้า กิริยาหรือท่าทางแต่อย่างใด

1.2 ไม่มีความสามารถที่จะผูกสัมพันธ์กับผู้อื่น

1.3 ขาดการแสวงหาเพื่อที่จะเล่นสนุก ทำงานหรือทำประโยชน์กับผู้อื่น

1.4 ไม่สามารถมีการติดต่อทางสังคมและการแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสม

2. มีการสูญเสียทางการสื่อสาร

ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างน้อย 1 ข้อย่อย ดังต่อไปนี้

2.1 มีความล่าช้า หรือไม่มีการพัฒนาในด้านภาษาและการพูด

2.2 ในรายที่พูดได้แล้ว ไม่สามารถสนทนาโต้ตอบกับผู้อื่นได้อย่างเข้าใจและเหมาะสม

2.3 มักจะพูดซ้ำ ๆ ในสิ่งที่ต้องการจะพูดและตนเองสนใจ โดยไม่สนใจว่าจะมีผู้อื่นจะฟังหรือไม่

2.4 ไม่สามารถเล่นสมมุติได้ด้วยตนเองหรือไม่สามารถเลียนแบบได้เหมาะสมตามวัย

3. มีพฤติกรรม ความสนใจ และการกระทำซ้ำ ๆ

ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างน้อย 1 ข้อย่อย ดังต่อไปนี้

3.1 มีพฤติกรรมซ้ำ ๆ อย่างเดียวหรือมากกว่าหนึ่งอย่างก็ได้ มีความสนใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะที่ผิดปกติอย่างชัดเจน

3.2 ไม่สามารถยืดหยุ่นในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ ต้องกระทำตามขั้นตอนเดิมทุกครั้ง

3.3 มีการเคลื่อนไหวซ้ำ ๆ เช่น การกระดิกนิ้ว โบกมือ หมุนตัว เป็นต้น

3.4 มีความสนใจเกี่ยวกับส่วนหนึ่งส่วนใดของวัตถุหรือของเล่น เช่น เมื่อให้รถของเล่น เด็กจะสนใจหมุนแต่ล้อ โดยไม่สนใจส่วนอื่นของรถของเล่นเลย

(ข.) จะต้องพบว่ามี ความล่าช้าหรือความผิดปกติอย่างน้อย 1 ข้อ ก่อนอายุ 3 ปี คือ

1. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

2. ภาษาที่ใช้ในการสื่อความหมายในสังคม

3. การเล่นแบบสมมุติ หรือเล่นจากการสร้างจินตนาการ

(ค.)ความผิดปกตินี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกลุ่มอาการผิดปกติอื่น ๆ เช่น กลุ่มอาการเรทท์ (Rett's Syndrome) หรือความผิดปกติทางสมองอื่น ๆ

สาเหตุของการเกิดอาการออทิสติก

ภัทรภรณ์ ทุ่งคำปัน และ คณินิจ ไชยลังการณ (2546) อธิบายสาเหตุของการเกิดอาการออทิสติกว่า เกิดจากหลัก 2 ด้านคือปัจจัยทางด้านชีวภาพ (Biological Factor) และปัจจัยทางจิตสังคม (Psychosocial Factor)

ปัจจัยทางด้านชีวภาพ (Biological Factor) แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นย่อย คือ

1.ปัจจัยทางกรรมพันธุ์ (Genetic Factor) จากการศึกษาแฝดชนิดไข่ใบเดียว (Monozygotic twin) พบว่า ถ้าแฝดคนหนึ่งมีอาการออทิสติก แฝดอีกคนจะมีโอกาสเกิดอาการนี้ 30-60 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่แฝดจากไข่คนละใบ (Dizygotic twin) ไม่พบอุบัติการณ์นี้ ในขณะที่เด็กที่เกิดจากพ่อแม่เดียวกัน จะมีโอกาสเกิดโรค 2-6 เปอร์เซ็นต์

2. โครงสร้างทางสมอง Kemper and Bauman (1984) ได้ทำการศึกษาสมองของบุคคลที่มีอาการออทิสติก 5 ราย โดยการนับจำนวนเซลล์ในบริเวณต่าง ๆ ของสมอง เปรียบเทียบกับสมองของคนปกติ พบว่าสมองของบุคคลออทิสติก มีสิ่งผิดปกติชัดเจน 2 แห่งคือลิมบิก ซิสเต็ม (Limbic System) และ ซีรีเบลลัม (Cerebellum) โดยที่บริเวณ ลิมบิก ซิสเต็ม ส่วนของอมิกดาลา (Amygdala) และส่วนของฮิปโปแคมปัส (Hippocampus) รวมทั้งส่วนที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมเกี่ยวกับความจำ อารมณ์ การเรียนรู้และแรงจูงใจ พบความผิดปกติคือ ลักษณะของเซลล์ในบริเวณนี้มีขนาดเล็กมากและมีจำนวนเซลล์ที่มากกว่าคนปกติจนมองเห็นเบียดกันหนาแน่น ส่วน ซีรีเบลลัม ซึ่งเป็นส่วนที่ควบคุมการเคลื่อนไหวอย่างผสมผสาน พบว่ามีจำนวนเซลล์ลดลง และช่องว่างระหว่างเซลล์มากมายจนมองเห็นว่าเซลล์อยู่กันอย่างกระจัดกระจาย เป็นลักษณะเซลล์ที่ยังไม่พัฒนา เช่นเดียวกับบริเวณลิมบิก ซิสเต็ม ซึ่งเมื่อเทียบกับคนปกติ พบว่ามีพัฒนาการเทียบเท่ากับเซลล์สมองของเด็กที่มีอายุเพียง 30-32 สัปดาห์ ขณะที่ยังอยู่ในครรภ์

นอกจากนี้ ยังอาจเกิดจากพยาธิสภาพของสมองในขณะที่ยังเป็นทารกในครรภ์หรือระหว่างการคลอด ทำให้มีผลต่อระบบประสาทส่วนกลาง และทำให้ปรากฏอาการในภายหลัง เช่น การขาดอากาศในขณะตั้งครรภ์หรือขณะคลอด

3. สารสื่อประสาท (Neurotransmitters) โดยพบว่าในผู้ที่มีอาการออทิสติกส่วนใหญ่ จะมีระดับซีโรโทนินสูง ทำให้เด็กมีพฤติกรรมไม่อยู่นิ่ง และบางรายอาจมีการทำหน้าที่ของโดพามีน

(Dopamine) เพิ่มขึ้น ในบางรายจึงมีการรับรู้ต่อความรู้สึกเจ็บปวดลดลง มีการกระทำซ้ำ ๆ และมีแนวโน้มที่จะทำร้ายตัวเองอย่างรุนแรงซ้ำ ๆ

4.ภูมิคุ้มกัน (Immunology) ได้มีการทำการศึกษาเปรียบเทียบครอบครัวของเด็กที่มีอาการออทิสติกกับเด็กปกติจำนวน 61 และ 46 ครอบครัวตามลำดับ พบว่าร้อยละ 46 ของครอบครัวเด็กที่มีอาการออทิสติก มีสมาชิกในครอบครัวที่มีความผิดปกติของระบบภูมิคุ้มกันจำนวน 2 คนขึ้นไป ดังนั้นปัจจัยทางด้านภูมิคุ้มกัน จึงเป็นสมมุติฐานหนึ่งของการเกิดอาการออทิสติก

ปัจจัยทางจิตสังคม(Psychosocial Factor)

ในปี ค.ศ.1943 จิตแพทย์ลิว แคนเนอร์ (Leo Kanner) (เพ็ญแข ลิมศิลา, 2541, อ้างถึงใน ภัทราภรณ์ พุงคำปัน และ คณินิจ ไชยลังการณ, 2546, น. 10) เชื่อว่า อาการออทิสติกเป็นผลมาจากการไม่สมหวังทางด้านอารมณ์ของเด็ก โดยมีสาเหตุมาจากพ่อแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาเหตุจากการเลี้ยงดูของแม่ที่มีลักษณะเย็นชา ไร้อารมณ์ และไม่สนใจในการเลี้ยงดูลูกอย่างใกล้ชิด

ในปัจจุบันนี้ พบว่าอาการออทิสติก เกิดได้กับเด็กแรกเกิดในทุกสังคม เชื้อชาติ ศาสนา โดยไม่มีปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมของครอบครัวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่จะมีความแตกต่างทางด้านระดับความรุนแรงของการมากกว่า

พฤติกรรมของเด็กที่มีอาการออทิสติก

พฤติกรรมของเด็กที่มีอาการออทิสติกมีลักษณะแตกต่างกัน แต่ได้รับการวินิจฉัยว่ามีอาการออทิสติกเหมือนกัน จะมีความแตกต่างกันที่ระดับความรุนแรงของอาการว่ามีมากน้อยเพียงใดซึ่งในแต่ละคนย่อมมีแตกต่างกัน ประกอบกับบุคลิกของเด็กแต่ละคนที่มีพฤติกรรมแตกต่างกันด้วย สามารถแบ่งความรุนแรงของกลุ่มอาการออทิสติกได้ (เอี่ยมพร สกุลแก้ว, 2551, น. 43) ดังนี้

1.ระดับกลุ่มที่มีอาการน้อย เรียกว่ากลุ่ม Mild Autism หรือเรียกว่ากลุ่มที่มีความสามารถสูง (High-functioning Autism) คือ จะมีระดับสติปัญญาปกติหรือสูงกว่าปกติ หรือเรียกว่ามีไอคิวสูง และมีพัฒนาการทางภาษาดีกว่าเด็กที่มีอาการออทิสติกกลุ่มอื่น ๆ แต่ยังคงมีความบกพร่องในทักษะการเข้าสังคม การรับรู้อารมณ์ ปัจจุบันมีผู้เรียกเด็กกลุ่มนี้อีกชื่อหนึ่ง คือ กลุ่มอาการแอสเพอร์เกอร์ ซินโดรม (Asperger Syndrome) ตามชื่อแพทย์ผู้ค้นพบ

2.ระดับกลุ่มที่มีอาการปานกลาง เรียกว่ากลุ่ม Moderate Autism เด็กในกลุ่มนี้จะมี พัฒนาการล่าช้าในด้านการสื่อสาร ทักษะการเข้าสังคม การเรียนรู้ รวมทั้งการช่วยเหลือตนเอง และมีปัญหาพฤติกรรมกระตุกตนเองพอสมควร

3.ระดับที่มีอาการรุนแรง เรียกว่า Severe Autism เด็กกลุ่มนี้จะมีพัฒนาการล่าช้าในทุกด้าน และอาจจะมีภาวะอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ปัญญาอ่อน และยังมีปัญหาด้านพฤติกรรมรุนแรง นอกจากนี้ สามารถแบ่งพฤติกรรมของเด็กที่มีอาการออทิสติกได้ตามช่วงอายุ (ศิริพร สุวรรณทศ, 2541, น. 76) ดังนี้

วัยทารก (0-1 ปี)

เด็กทารกที่มีอาการออทิสติกจะมี 2 ประเภท ประเภทแรกจะเห็นความผิดปกติอย่างชัดเจนตั้งแต่แรกเกิด เด็กจะกรีดร้องทั้งวันทั้งคืน ตั้งแต่ลืมตาตื่นจนกว่าจะหลับ ปล่อยอย่างไรก็ไม่ยอมหยุด วิธีเดียวที่จะทำให้เด็กหยุดร้อง คือ เอาใส่รถเข็นหรือให้นั่งรถแล้วขับไปเรื่อย ๆ รถหยุดเมื่อไหร่ก็เริ่มต้นกรีดร้องอีก เด็กอาจทำตัวแข็งทื่อหรือขึ้นตัวเวลาอุ้ม ต่อต้านทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น การอาบน้ำ แต่งตัวเปลี่ยนผ้าอ้อม เด็กที่มีอาการออทิสติกอีกประเภท เด็กจะทำตัวนิ่งเงียบ ไม่อ่อนอยู่ในรถเข็นได้เป็นวัน ๆ ทำให้พ่อแม่รู้สึกว่าการที่เด็กพวกนี้ไม่รู้จักรักหวี เพราะว่าเด็กไม่เคยร้องแสดงความต้องการกินอาหารและสามารถทนหิวอยู่ได้จนกว่าจะมีคนเอาอาหารมาป้อนให้ตามเวลา เด็กประเภทนี้จะเลี้ยงดูง่าย เด็กที่มีอาการออทิสติกไม่เคยอ้าแขนทำท่าให้อุ้มหรือไม่เคยทำท่าว่าพร้อมจะให้อุ้ม และเมื่ออุ้มเด็กแล้ว เด็กก็ไม่เคยซุกตัวสบาย ๆ อยู่ในอ้อมแขน เด็กบางคนเวลานอนอยู่ในรถเข็นมักเอามือขีดเขียนหรือเตะผ้าห่มเป็นเวลานาน ๆ บางคนโยกตัวหรือเอาหัวโขกเตียงเล่น ชอบจ้องดูไฟ หรือสิ่งที่มีประกายระยิบระยับ ไม่แสดงอาการอยากรู้ อยากเห็น ไม่เคยเรียกร้องให้พ่อแม่สนใจสิ่งของต่าง ๆ ด้วยการชี้นิ้วหรือส่งเสียงอย่างตื้นตัน ไม่หันตามเมื่อได้ยินเสียงเรียกชื่อ เมื่อสอนให้ทำอะไรง่าย ๆ เช่น ตบมือโบกมือ เด็กจะทำตามไม่ได้เลย พูดออกเสียงเป็นคำไม่ได้ แต่เด็กจะมีพัฒนาการด้านอื่น ๆ เป็นปกติ เช่น เด็กจะยิ้ม นั่ง คลานหรือเดินตามอายุ และมีน้ำหนักรับขึ้นตามปกติ

อายุ 2-5 ปี

ช่วงอายุนี้จะเห็นพฤติกรรมของเด็กที่มีอาการได้อย่างชัดเจน ในกรณีที่เด็กดูเหมือนปกติเมื่อตอนแรกเกิด จะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ในเด็กที่ไม่มีความผิดปกติร่วมอย่างอื่น เช่น ไม่มีความพิการของร่างกาย เด็กพวกนี้จะดูเหมือนเด็กปกติอื่น ๆ แต่ไม่มองสบตาผู้อื่น ไม่สนใจต่อความเป็นไปรอบข้าง เด็กบางคนจะมีท่าทางเงียบเฉย สนใจเฉพาะวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือสิ่งที่ทำเป็นกิจวัตรประจำวัน หากมีการเปลี่ยนแปลง เด็กที่เคยอยู่อย่างเงียบ ๆ จะกลายเป็นเด็กที่โมโหร้าย นอกจากนี้เด็กจะมีการตอบสนองอย่างผิดปกติต่อเสียง โดยเด็กจะทำการเพิกเฉย

ไม่สนใจต่อเสียงดัง ๆ แต่ถ้าเสียงนั้นเป็นเสียงที่เด็กชอบ เช่น เสียงแกะห่อขนม เด็กจะหันไปมอง มีความเข้าใจคำพูดอยู่ในขอบเขตจำกัด มีความยากลำบากในการพูด เด็กมักจะเริ่มด้วยการพูดคำพูดของคนอื่น โดยที่เด็กไม่เข้าใจความหมายอะไร ซึ่งการพูดเลียนแบบนี้ เรียกว่า “Echolalia” แต่เมื่อเด็กพูดหรือแสดงความคิดเห็นของตนเอง กลับออกเสียงพูดไม่ถูกต้องชัดเจน มีความยากลำบากในการควบคุมความดังของเสียง เด็กจะมีปัญหาในการเข้าใจสิ่งที่เห็น เด็กจะไม่จ้องมองผู้อื่นหรือวัตถุใด ๆ เป็นเวลานาน ๆ โดยเฉพาะไม่ยอมสบตาด้วยเลย แต่จะมองผ่านอย่างไม่สนใจ ไม่เข้าใจท่าทางของผู้อื่น แต่เมื่อเด็กเริ่มมีการพัฒนา ความสามารถในการจับคู่สิ่งของได้นานขึ้น รู้จักสังเกตรายละเอียดต่าง ๆ เด็กเริ่มมีความเข้าใจความหมายท่าทางและสีหน้าของผู้อื่น ซึ่งท่าทางและสีหน้าที่แสดงออกมานั้นต้องง่าย ๆ และเห็นได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้เด็กที่มีอาการออทิสติกยังมีการสำรวจความเป็นไปรอบตัวโดยใช้ประสาทสัมผัส เช่น การชิมรสและการกลืนเหมือนวัยทารก เด็กจะมีการเคลื่อนไหวอย่างประหลาด โบกมือไปมา กระโดดขึ้นลง ทำหน้าตาแปลก ๆ เวลาเดินมักเขย่งปลายเท้า บางครั้งทำท่าเดินเกร็งขา บางคนหมุนตัวรอบ ๆ ตัวเอง โดยไม่เวียนหัว เด็กบางคนมีการเคลื่อนไหวอย่างรุ่มร่ามจะงะเวลาเดินก็ทรงตัวไม่ดี และไม่ชอบการป้อนปาย ไม่ว่าเด็กที่มีอาการออทิสติกจะคล่องแคล่วหรือจะงะ ล้วนแต่มีการเคลื่อนไหวไม่สมอายุ เวลาวิ่งมักดูแขนขาแก้งก้าง มีความยากลำบากในการเคลื่อนไหวเลียนแบบผู้อื่น โดยมักจะทำท่าทางกลับกันแบบที่แสดงให้ดู เช่น ใช้มือข้างบน เด็กกลับมือลงข้างล่าง ให้แกว่งแขนขวากลับไปแกว่งแขนซ้าย เป็นต้น เด็กที่มีอาการออทิสติกจะขาดมโนภาพในการเล่น ทำให้ไม่สามารถร่วมเล่นเกมส์ทำกิจกรรมร่วมกับเด็กอื่น ๆ ได้ เพราะไม่ทราบว่า จะเล่นอย่างไร

อายุ 5 ปีขึ้นไป

เมื่อเด็กที่มีอาการออทิสติกยังเล็ก พ่อแม่เลี้ยงดูเด็กพวกนี้ด้วยความยากลำบาก เพราะเด็กมีพฤติกรรมที่ผิดปกติมาก ความก้าวหน้าทางพฤติกรรมและการเรียนรู้เป็นไปอย่างช้า ๆ จนพ่อแม่แทบหมดหวังว่าเมื่อไหร่เด็กจะมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เด็กส่วนใหญ่จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากและเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี เมื่อ 2-3 ปี แรกผ่านไปเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ของเด็กในวัยนี้ คือ ปัญหาเกี่ยวกับสังคมและอารมณ์ เด็กเริ่มมีความผูกพันและเข้าสังคมได้ดีขึ้น การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ลดน้อยลง ความกลัวอย่างไม่มีเหตุผลก็ลดลง เด็กเริ่มรู้จักกลัวต่อสิ่งที่เป็นอันตรายจริง ๆ การประพาศติดต่อกับผู้อื่นดีขึ้น ความลำบากเกี่ยวกับภาษาและการเคลื่อนไหวร่างกายไม่ค่อยเห็นได้ชัดเหมือนก่อน แต่ความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ นี้ยังมีไม่มากเท่ากับการที่พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันที่ดีขึ้น

พฤติกรรมของเด็กที่มีอาการออทิสติกที่มักแสดงออกมา ล้วนเป็นปัญหาในการดูแลของพ่อแม่ ซึ่งอาจเกิดจากความบกพร่องของการผสมผสานข้อมูลกับความรู้สึกร่างกายของเด็กที่แสดง

ออกมา หรืออาจเกิดจากสาเหตุของปัญหาทางพัฒนาการด้านอื่น ๆ ได้ ปัญหาทางด้านพฤติกรรม ที่มักเกิดกับเด็กที่มีอาการออทิสติก (มยุรี เพชรอักษร, 2542, อ้างถึงใน ภัทราภรณ์ พุงคำปัน และ คณินิจ ไชยลังการณ, 2546, น. 12) ได้แก่

1.มีระดับการทำกิจกรรมไม่ปกติหรือสูงเกินไป เด็กจะมีลักษณะเคลื่อนไหวอยู่ไม่สุข จะเคลื่อนไหวไปตลอดเวลา ลักษณะการเคลื่อนไหวมีท่าทางไร้จุดหมาย ไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือการเล่น ตื่นเต้นง่าย นั่งไม่ค่อยได้

2.มีระดับการทำกิจกรรมที่ต่ำเกินไป เด็กจะมีลักษณะเคลื่อนไหวที่ช้า ง่าย ๆ เหนื่อยง่าย ขาดการเริ่มต้น และมีลักษณะชอบนั่งซึมอยู่กับที่ ไม่ค่อยสนใจโลกภายนอก

3.หุนหันพลันแล่น มักขาดการควบคุมตนเองและไม่สามารถหยุดได้เมื่อเริ่มต้นทำกิจกรรมแล้ว เช่นพูดขัดจังหวะผู้อื่น หรือเพิกเฉยจนล้นแก้วแต่ไม่ยอมหยุดแม้ว่าจะล้นแก้วแล้วก็ตาม เป็นต้น

4.วอกแวกง่าย เด็กจะมีสมาธิสั้นแม้แต่ในกิจกรรมที่เด็กชอบ เด็กจะให้ความสนใจต่อทุกสิ่ง ยกเว้นงานที่ใช้มือ มักจัดการอะไรไม่ค่อยได้

5.ปัญหาด้านการตั้งตัวของกล้ามเนื้อ เด็กอาจมีลักษณะกล้ามเนื้อมีความตึงตัวสูง หรืออ่อนปวกเปียก อาจมีลักษณะงุ่มง่าม ไม่ค่อยระมัดระวังและหกล้มบ่อย

6.ปัญหาในการวางแผนการเคลื่อนไหว ความสามารถในการจัดการลำดับการเคลื่อนไหวที่ซับซ้อนให้เป็นไปอย่างมีความหมาย มีความบกพร่อง เด็กอาจแสดงออก เช่น มีปัญหาในการขึ้นบันได การทำกิจกรรมที่มีการข้ามสิ่งกีดขวาง การเล่นเครื่องเล่นในสนาม การขี่จักรยาน การแต่งตัว การใช้อุปกรณ์ในการรับประทานอาหาร เป็นต้น

7.ยังไม่มีมือข้างที่ถนัดในช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กไม่แสดงว่าอยากใช้มือข้างใดข้างหนึ่ง โดยเฉพาะ มีการสลับมือในการใช้งานเมื่อจับอุปกรณ์ เช่น ช้อนส้อม ปากกา อาจรับประทานอาหารด้วยมือข้างหนึ่ง แต่วาดรูปด้วยมืออีกข้างหนึ่ง

8.มือและตาไม่มีการประสานสัมพันธ์กัน มีความลำบากในการใช้ดินสอ สิ่งงานที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ การต่อภาพต่อ การผูกเชือกทรงเท้า เป็นต้น

9.ต่อต้านสถานการณ์ใหม่ ๆ เด็กจะตระหนกตกใจโดยไม่มีเหตุผล เมื่อต้องออกจากบ้านพบผู้คน เล่นของเล่นหรือเกมใหม่ ๆ ทำให้ต้องทำกิจกรรมต่าง ๆ ซ้ำ ๆ

10.มีความลำบากในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ จากสถานการณ์หนึ่งไปอีก สถานการณ์หนึ่ง เด็กจะมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงยากและไม่ร่วมมือ ถ้าให้เด็กเปลี่ยนกิจกรรม เช่น ให้เลิกระบ่ายไปแล้วมาทำกิจกรรมอื่น มักจะเปลี่ยนยาก

11.มีความคับข้องใจสูง เด็กจะมีลักษณะคับข้องใจต่อการทำงานให้เสร็จ ในขณะที่เด็กอื่น ๆ ทำงานนั้นได้ง่าย ๆ หรืออาจมีลักษณะทำอะไรต้องทำให้เสร็จสมบูรณ์อย่างดี และรู้สึกล้มเหลวเมื่อไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง

12.ปัญหาในการควบคุมตนเอง ถ้าเด็กโกรธหรือโมโหจะสงบได้ยาก เด็กอาจจะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่เหมือนกันในแต่ละวัน

13.ปัญหาด้านการเรียนรู้ มีความยากลำบากในการเรียนรู้ทักษะหรือความคิดรวบยอดใหม่ ๆ

14.ปัญหาทางสังคม เด็กมีปัญหาการทำตามเพื่อน การผูกสัมพันธ์กับเพื่อน การเล่นกับเพื่อน การสื่อความหมาย เด็กต้องการการควบคุมสิ่งแวดล้อม และมีปัญหาการแบ่งของเล่นกับเพื่อน

15.ปัญหาทางอารมณ์ มีความไวต่อการเปลี่ยนแปลง ความเครียด ความรู้สึก จัดการอะไรไม่ค่อยได้ ไม่ยืดหยุ่น เรียกร้องตลอดเวลา เรียกร้องความสนใจด้วยวิธีการที่ไม่ดี ทำทางไม่มีความสุข เชื่อและพูดว่าตนเองไม่ดี มีความมั่นใจในตนเองต่ำ

ปัญหาที่พบในครอบครัวที่มีเด็กที่มีอาการออทิสติก

ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อพ่อแม่ที่มีลูกที่มีอาการออทิสติก เป็นผลจากปัญหาของเด็กที่มีอาการหรือพฤติกรรมของลูกที่มีอาการออทิสติกนั่นเอง ตามปกติทั่วไปเมื่อพบว่าลูกมีความผิดปกติ แตกต่างจากเด็กทั่วไป ย่อมกระทบต่อความรู้สึกและความคาดหวังของพ่อแม่ ความคาดหวังต่อลูกของพ่อแม่ทุกคนย่อมมีความคาดหวังว่า ลูกของตนจะเป็นเด็กที่ปกติ แต่เมื่อทราบว่าลูกของตนมีความผิดปกติ เป็นเด็กที่มีอาการออทิสติก จึงส่งผลกระทบต่อความคิดและความรู้สึกของพ่อแม่ และต้องให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นเป็นพิเศษ ก่อให้เกิดความเครียดหรือปัญหาอื่นตามมา ภาวการณ์เมื่อเผชิญปัญหานี้ เรียกว่าภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้นในครอบครัว โดยพ่อแม่จะมีปฏิกิริยาต่อการเจ็บป่วยของลูก ดังนี้ (จอม ชุ่มชวย, 2538, น. 1-3, อ้างถึงใน ศศิธร แก้วนพรัตน์, 2541, น. 33)

1.ช็อคและไม่เชื่อ (Shock and Denial) พ่อแม่ไม่เชื่อว่าการสูญเสียหรือข่าวร้ายนั้นจะเป็นจริง ปฏิกิริยาที่มี เช่น การซักถามถึงหลักฐานต่าง ๆ ทางการแพทย์ การตระเวนเปลี่ยนแพทย์วินิจฉัยและรักษา การปฏิเสธการรักษา การผลักร่างให้สมาชิกคนอื่นในครอบครัวเป็นผู้รับผิดชอบการบำบัดรักษา เป็นต้น

2.โกรธ (Anger) รู้สึกโกรธที่ตนเองต้องเผชิญกับความสูญเสีย ความโกรธนี้อาจทำให้เกิดการโทษกัน เกิดความแตกร้างของครอบครัวได้ บางครั้งความโกรธนี้อาจกระทบต่อผู้รักษาและเร้าให้เกิดความโกรธผู้ให้การรักษาได้

3.ต่อรอง (Bargain) เป็นช่วงที่เกิดการต่อรองกับทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น ตอรองกับความรุนแรงของโรค ตอรองรูปแบบการรักษา

4.เศร้า (Depression) รู้สึกเศร้า เป็นช่วงสำคัญที่ผู้รักษาต้องสังเกต ส่วนใหญ่พ่อแม่หรือผู้ปกครองเด็ก มักแสดงให้เห็นจากทางสีหน้า ท่าทาง มีความคิดเชิงลบ หรืออยากตาย บางรายอาจแสดงออกทางกาย เช่น เบื่ออาหาร นอนไม่หลับ แต่บางรายอาจแสดงอาการหงุดหงิด วุ่นวาย

5.ยอมรับ (Acceptance) เป็นช่วงที่มีความพร้อมในการเผชิญกับสิ่งที่เกิด พฤติกรรมจะมีความเหมาะสมและยอมรับในสถานการณ์ พ่อแม่เด็กที่ยอมรับ จะร่วมมือดูแลและกระตุ้นเด็กได้อย่างเต็มที่ ตามคำแนะนำของผู้ให้การรักษา

รจนา ทรรทรานนท์ (นิภา ส.ตุมรสุนทร, 2542, น. 85) สรุปปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพ่อแม่ที่มีลูกที่มีอาการออทิสติก ดังนี้

1.ปัญหาในการดูแลเด็กที่มีอาการออทิสติก ซึ่งมักเป็นเด็กที่มีอาการก้าวร้าว พ่อแม่จะเกิดความหวั่นวิตกว่าสมาชิกคนอื่นจะถูกทำร้ายหรือจะเกิดความลำเอียงต่อการเลี้ยงดู ในกรณีที่อยู่ในครอบครัวมีเด็กที่ปกติรวมอยู่ด้วย ซึ่งพ่อแม่จะต้องใส่ใจเด็กที่มีอาการออทิสติกมากเป็นพิเศษ จากข้อมูลของโรงพยาบาลยุวประสาทไวทโยปถัมภ์ ได้อธิบายว่าเมื่อสมาชิกในครอบครัวทุกคนมีภาระรับผิดชอบมากขึ้น แม่มีงานเพิ่มขึ้น พ่อต้องช่วยแบ่งเบาภาระของแม่ ลูก ๆ ต้องช่วยแม่ทำงานบ้าน ดูแลพี่น้องที่มีอาการ ทำให้เวลาส่วนตัวหรือเวลาที่ทำกิจกรรมร่วมกันของครอบครัวลดลงตามไปด้วย ความต้องการในการเอาใจใส่ดูแลเป็นพิเศษของเด็กที่มีอาการออทิสติกบางครั้งทำให้พ่อแม่เกิดความเครียดและอาจส่งผลกระทบถึงลูกที่ไม่ได้มีอาการออทิสติกด้วย จากรายงานการวิจัยหลายฉบับ (โรงพยาบาลยุวประสาทไวทโยปถัมภ์, ม.ป.ป.) พบว่าพี่น้องของเด็กที่มีอาการออทิสติกจะรู้สึกเหงา โดดเดี่ยว เกิดความเครียด มีพฤติกรรมถดถอย บางคนมีปัญหาในการคบเพื่อน การเรียน การดำรงชีวิตประจำวัน เนื่องจากขาดการเอาใจใส่จากพ่อแม่เท่าที่ควร หรือความคิดส่วนตัวที่คิดว่าพ่อแม่สนใจตนเองน้อยกว่าพี่น้องที่มีอาการออทิสติก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับพ่อแม่ที่จะช่วยให้ลูกทุกคนมีความเข้าใจเกี่ยวกับเด็กที่มีอาการออทิสติกเนื่องจากในแต่ละวัย พี่น้องของเด็กที่มีอาการออทิสติกมักไม่เข้าใจว่าทำไมพี่หรือน้องของตนจึงมีพฤติกรรมแปลก ๆ ไม่เหมือนเด็กคนอื่น เด็กมักสงสัยหรือเข้าใจผิดถึงสาเหตุที่ทำให้พี่หรือน้องของตนมีอาการเช่นนี้ การพูดคุยทำความเข้าใจให้ลูกเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับเด็กที่มีอาการออทิสติก

ด้วยความรู้ที่เหมาะสมกับวัยของลูกสามารถช่วยลดความเครียด ลดความอิจฉาริษยาและก่อให้เกิดผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องได้อีกด้วย

โดยทั่วไปขั้นตอนการให้ความรู้กับเด็กมีส่วนประกอบสำคัญ ๒ ประการ ที่สำคัญคือการบอกข้อมูลและการสร้างความเข้าใจ การที่พ่อแม่บอกข้อมูลกับลูก ไม่ได้หมายความว่าลูกจะเข้าใจอย่างที่พ่อแม่คิด ดังนั้นพ่อแม่ควรพิจารณาถึงระดับความยากง่ายของข้อมูลที่ให้ การถ่ายทอดคำพูดด้วยระดับภาษาที่ลูกเข้าใจ ซึ่งสัมพันธ์กับอายุและพัฒนาการทางสติปัญญาของลูกในแต่ละวัยด้วย ผลที่ได้รับจากการอธิบายหรือทำความเข้าใจกับลูกที่ไม่มีอาการออทิสติกให้เกิดความเข้าใจ จะส่งผลดีต่อเด็กที่มีอาการออทิสติกด้วย เช่นในบางครั้งเด็กจะรู้สึกดีที่เป็นที่พึ่งของเด็กที่มีอาการออทิสติก เด็กจะเป็นห่วงและคอยปกป้องไม่ให้เด็กคนอื่นมารังแกหรือแกล้งพี่น้องของตน แต่หากเด็กไม่เข้าใจก็อาจเกิดปัญหาเช่นบางขณะเด็กก็รู้สึกน้อยใจ และเข้าใจว่าพ่อแม่ไม่ยุติธรรม เกิดความสงสัยว่า ทำไมตนเองต้องช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน ขณะที่เด็กที่มีอาการออทิสติกไม่ต้องทำ เป็นต้น ดังนั้นผู้ปกครองควรบอกหรืออธิบายข้อมูลทั้งหมดกับพี่น้องของเด็กที่มีอาการออทิสติกหลายครั้ง โดยให้ความรู้ทีละน้อย เป็นระยะ ๆ ตั้งแต่เด็กเล็ก เด็กวัยประถม และวัยรุ่น ด้วยข้อมูลและการสื่อสารตามความสามารถทางพัฒนาการของเด็กในช่วงต่าง ๆ ในลักษณะของการพูดคุย ผู้ปกครองควรมีการพูดคุยกับลูก ๆ ที่ไม่ได้เป็นออทิสติกเป็นครั้งคราว เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นหรือเมื่อครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง เช่น การเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล หรือการเข้าโรงเรียน การเปลี่ยนโรงเรียนตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กที่มีอาการด้วย

2. ปัญหาเรื่องการเรียนรู้ของเด็กที่มีอาการออทิสติก เด็กกลุ่มนี้ไม่สามารถเรียนร่วมกับเด็กปกติได้เนื่องจากปัญหาทางด้านพัฒนาการทางความคิดของเด็กเอง ซึ่งบางคนมีพฤติกรรมก้าวร้าวหรือนิ่งเฉย ไม่สนใจต่อสิ่งที่เรียนและสังคมแวดล้อม ทำให้เกิดปัญหาต่อพ่อแม่ตามมา โดยพบว่าพ่อแม่มักเกิดความรู้สึกอายหรือเศร้าใจเสียใจ เมื่อเห็นเด็กคนอื่นเข้าโรงเรียนตามปกติ แต่ลูกที่มีอาการออทิสติกของตนต้องไปโรงเรียนการศึกษาพิเศษหรือคลินิกเพื่อฝึกพัฒนาการด้านต่าง ๆ ในกรณีที่เด็กไม่สามารถไปโรงเรียนได้ พ่อแม่ต้องจัดการเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของตนเองใหม่เพื่อจะเผชิญกับปัญหาที่ตามมา

3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ในกรณีที่เด็กที่มีอาการออทิสติกชอบทำลายสิ่งของ ย่อมเพิ่มภาระทางด้านรายจ่ายแก่พ่อแม่ ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการศึกษาของลูกที่ต่างจากเด็กปกติทั่วไป หรือแม้แต่ค่าใช้จ่ายในการจ้างพี่เลี้ยงมาช่วยแบ่งเบาภาระ สำหรับครอบครัวที่มีรายได้จำกัดและต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาเด็กที่มีอาการ จะทำให้พ่อแม่มีความวิตกกังวล การที่แม่ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้เพิ่มนั้น จะส่งผลถึงสัมพันธภาพในครอบครัว ทำให้อัตราการแตกแยกในครอบครัวมีสูง

4.ปัญหาเรื่องการดำเนินชีวิตในสังคมของพ่อแม่ เนื่องจากพฤติกรรมของเด็กที่มีอาการออทิสติกนั้น แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจน แม้เด็กที่มีอาการออทิสติกส่วนใหญ่หากดูจากภายนอกแล้วจะเหมือนเด็กปกติ แต่จะมีอารมณ์ที่แตกต่างจากทั่วไป เช่น เมื่ออยู่นอกบ้านจะมีอารมณ์รุนแรง ก้าวร้าว หรือแสดงพฤติกรรมแปลกทำให้พ่อแม่เกิดความอับอาย ความไม่เข้าใจ ปัญหาหรือการไม่ยอมรับของบุคคลรอบข้าง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครูอนุบาล เพื่อนของพ่อแม่ เพื่อนบ้าน หรือแม้แต่บุคคลทั่วไป ทำให้พ่อแม่ต้องจัดการกับการดำเนินชีวิตใหม่ เช่น แยกครอบครัวออกมาอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่ติดต่อสมาคมกับใครหรือไม่ต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยียน ซึ่งในกรณีที่ลูกมีความผิดปกติมาก พ่อแม่จะเลี่ยงการพาลูกของตนออกไปในที่สาธารณะ เพราะสังคมภายนอกมักมองหรือแสดงอาการตำหนิพ่อแม่ คิดว่าเกิดจากการเลี้ยงดูที่ไม่ดีพอ ส่งผลให้พ่อแม่บางราย ทนต่อแรงกดดัน เสี่ยงตำหนิไม่ได้ จึงจำกัดพื้นที่ให้แก่เด็กที่มีอาการออทิสติกให้อยู่แค่ภายในบ้าน ส่งผลให้เด็กขาดโอกาสการได้รับการกระตุ้นทางสังคมด้วย ตลอดจนความเจ็บป่วยหรือการรักษาที่ยุ่งยากในบางครั้ง มีผลให้เกิดความทุกข์ทรมานต่อเด็กที่มีอาการ ซึ่งจะทำให้พ่อแม่มีความรู้สึกผิดเพิ่มมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ การดูแลลูกที่มีอาการออทิสติกซึ่งต้องให้ความสำคัญอย่าสม่ำเสมอ หากปล่อยให้แม่เป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียวย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งหน้าที่ด้านอื่น ๆ ของแม่ด้วย ดังนั้นพ่อและสมาชิกในครอบครัวจึงควรมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือดูแลหรือช่วยเหลือทำงานบ้าน เพื่อลดภาระของแม่และช่วยให้ลูกที่มีอาการออทิสติกมีพัฒนาการที่ดีขึ้นได้ด้วย

5.ปัญหาต่ออนาคตของเด็กที่มีอาการออทิสติก พ่อแม่จะกังวลกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับลูกที่มีอาการออทิสติกในอนาคต เช่น กังวลว่าลูกของตนจะไม่สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ตามปกติหากพ่อแม่เสียชีวิตหรือไม่สามารถเลี้ยงดูได้อีก

6.ปัญหาเรื่องระยะเวลาในการรักษา เด็กที่มีอาการออทิสติกต้องใช้ระยะเวลาในการรักษาที่ต่อเนื่องเป็นเวลานานจึงจะมีพัฒนาการที่ดีขึ้น แต่พบว่าในบางรายที่เด็กไม่มีอาการที่ดีขึ้นเลย ส่งผลให้พ่อแม่เกิดความวิตกกังวลว่าเมื่อใดลูกของตนจะมีอาการดีขึ้น ในรายที่เด็กมีความผิดปกติน้อยกว่าและได้รับการรักษาเร็ว ก็จะมีความก้าวหน้าในการรักษา พ่อแม่ก็จะมี ความเครียดน้อยลง

วิธีการช่วยเหลือในการบำบัดรักษาอาการออทิสติก

เพ็ญแข ลิมศิลา (ศศิธร แก้วนพรัตน์, 2541, น. 17) อธิบายหลักการช่วยเหลือเด็กที่มีอาการออทิสติก โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ 7 ประการ คือ

1.การกระตุ้นเด็กที่มีอาการออทิสติกอย่างเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนากายที่หยุดยั้งได้รับการพัฒนาเป็นปกติตามวัย ซึ่งพ่อแม่จะต้องมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและเข้ารับการฝึกอบรมจากแพทย์ พยาบาล ในการปฏิบัติต่อเด็กอย่างต่อเนื่อง พ่อแม่ที่ได้รับการช่วยเหลือ เพื่อช่วยบรรเทาความเครียด และความวิตกกังวล และยอมรับความผิดปกติของเด็กด้วย

2.การลดพฤติกรรมที่ผิดปกติของเด็กที่มีอาการออทิสติก โดยใช้พฤติกรรมบำบัด และกิจกรรมอื่น ๆ ทดแทน

3.การกระตุ้นทางสังคม โดยกระตุ้นให้เด็กที่มีอาการออทิสติกได้เข้ากลุ่มในเด็กวัยเดียวกัน เพื่อพัฒนาการทางด้านสังคมและอารมณ์

4.การกระตุ้นด้านการพูดโดยการฝึกให้เด็กพูด และสามารถสื่อความหมายทางภาษาได้ พูดได้ตอบและสามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้

5.ในกรณีเด็กที่มีอาการออทิสติกที่มีปัญหาด้านการนอน ด้านอารมณ์และพฤติกรรม จนไม่สามารถฝึกได้ แพทย์จะเป็นผู้ให้ยารักษาด้วยความระมัดระวัง

6.การฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กที่มีอาการออทิสติก โดยการใช้กิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมเข้าจังหวะ ละครบำบัด ดนตรี การออกกำลังกาย

7.ในเด็กที่มีพฤติกรรมต่าง ๆ ดีขึ้นแล้วและมีอายุในวัยเรียน ควรจัดให้เด็กเรียนรู้ในห้องเรียน การศึกษาพิเศษก่อน ซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมให้เด็กมีความพร้อมมากขึ้น

สิ่งที่พ่อแม่พึงปฏิบัติเมื่อทราบว่าลูกของตนเองมีอาการออทิสติก (เอี่ยมพร สกุลแก้ว, 2551, น. 51)

1.พ่อแม่ต้องปรับตัวและยอมรับความจริงว่าลูกมีอาการผิดปกติจากเด็กทั่วไป จะต้องมีความหวังและการวางแผนในอนาคต เพราะการยอมรับและการพาลูกเข้ารับการช่วยเหลืออย่างรวดเร็วจะเป็นผลดีต่อตัวลูกด้วย

2.จัดการรูปแบบการดำเนินชีวิตใหม่ เพื่อพร้อมจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

3.ไม่ควรพาลูกไปอยู่สถานสงเคราะห์ เพราะลูกต้องการความรัก ความเข้าใจ จากพ่อแม่ ในขณะเดียวกัน พ่อแม่ก็ต้องเข้าใจและพร้อมช่วยให้ลูกมีพัฒนาการที่ดีขึ้น

4.พ่อแม่ไม่ควรกล่าวโทษกันเองว่าเป็นความผิดของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะจะส่งผลให้เกิดปัญหาสัมพันธภาพในครอบครัวตามมา

5. ควรแบ่งเวลาให้ลูกเป็นประจำและสม่ำเสมอ แทนการอยู่กับลูกนาน ๆ แต่ไม่ได้อยู่ร่วมกับลูกทุกวันหรือหลายวันจึงอยู่กับลูกครั้งหนึ่งนาน ๆ

6. ไม่ควรหมกมุ่นกับปัญหาของลูกตลอดเวลา เพราะจะส่งผลให้พ่อแม่เกิดความเครียด

7. ไม่ควรใช้อารมณ์กับลูกหากลูกไม่สามารถปฏิบัติตามที่พ่อแม่ต้องการ

ในขณะที่การบำบัดรักษาเด็กที่มีอาการออทิสติก แม้จะมีการระบุว่าเกิดจากความผิดปกติทางสมอง แต่การบำบัดรักษายังต้องอาศัยการผสมผสานวิธีการที่หลากหลายเข้าด้วยกัน โดยสรุปได้ดังต่อไปนี้ (ภัทราภรณ์ พุงคำปัน และ คณินิจ ไชยลังการณ, 2546, น. 13)

1. การบำบัดทางชีวภาพ ได้แก่ การให้ยา มักจะใช้ในกรณีที่เด็กมีอาการชัก ก้าวร้าว ไม่ยอมอยู่นิ่ง ตลอดจนปัญหาทางด้านพฤติกรรมอย่างอื่น นอกจากนี้ยังมีการนำวิธีการทางการแพทย์อย่าง HEG (Hemo- encephalogram) มาใช้ ซึ่งเป็นการทำ Blood brain exercise ในสมองทั้งสองซีก จะช่วยให้มีการไหลเวียนของเลือดภายในสมองดีขึ้น

2. พฤติกรรมบำบัด เป็นวิธีการปรับพฤติกรรม เพื่อลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ การปรับพฤติกรรมนี้ต้องมีการวางแผนร่วมมือกับผู้ปกครองหรือผู้ดูแลเด็ก ตลอดจนผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับเด็กทั้งหมด เพื่อให้การบำบัดเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และสร้างพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์แก่เด็ก

3. พัฒนาการบำบัด ดังที่กล่าวมาแล้วว่า เด็กที่มีอาการออทิสติกนั้นเป็นผู้มีความบกพร่องทางพัฒนาการ ดังนั้นการส่งเสริมพัฒนาการที่บกพร่องไปจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยต้องเริ่มตั้งแต่เด็กมีอายุน้อย ยิ่งเมื่อพ่อแม่ทราบว่าลูกที่มีอาการออทิสติกเร็วมากเท่าใด ก็สามารถเริ่มการบำบัดได้เร็วตามไปด้วย โอกาสที่เด็กจะได้รับการเรียนรู้พัฒนาและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติจะมีมากขึ้น โดยการส่งเสริมพัฒนาการ ได้แก่

1.) การส่งเสริมให้ใช้กล้ามเนื้อต่าง ๆ ของร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นกล้ามเนื้อมัดเล็กหรือกล้ามเนื้อมัดใหญ่ ในการดำเนินชีวิตหรือการทำกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ เช่น การทรงตัว การเดิน การก้าวข้ามสิ่งของ การใช้ช้อนในการรับประทานอาหาร การแต่งตัว เป็นต้น

2.) การส่งเสริมทักษะทางภาษา ได้แก่ การช่วยเหลือเด็กให้มีการสื่อสาร โดยใช้วิธีการที่เด็กถนัด เช่น การสื่อสารด้วยภาพ การแก้ไขการพูด และส่งเสริมให้เด็กมีประสบการณ์ที่ดีในการพูด สื่อสารเพื่อลดปัญหาทางด้านอารมณ์และพฤติกรรม ตลอดจนใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้คำศัพท์

3.) การจัดการศึกษา โดยแบ่งออกเป็นการเรียนร่วมกับเด็กปกติในกรณีที่เด็กสามารถนั่งเรียนได้ และไม่มีปัญหาทางด้านอารมณ์และพฤติกรรมมากนัก อีกทั้งยังสามารถที่จะเรียน

ร่วมกับเด็กปกติอื่นได้ ซึ่งจะช่วยให้เด็กที่มีอาการออทิสติกได้เรียนรู้ทักษะทางสังคมเพิ่มขึ้น ในเด็กที่ไม่สามารถเรียนร่วมกับเด็กปกติได้ อาจเนื่องจากปัญหาทางด้านการรับรู้หรือทางด้านอารมณ์และพฤติกรรม การจัดการศึกษาควรเป็นไปในลักษณะชั้นเรียนพิเศษ โดยครูที่ได้รับการฝึกทางด้านการศึกษาพิเศษ ทั้งนี้สามารถกระทำได้ในโรงพยาบาล หรือในโรงเรียนปกติ

4.กิจกรรมบำบัด การจัดกิจกรรมบำบัดในเด็กที่มีอาการออทิสติกมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนา การรับรู้เบื้องต้นที่จะส่งผลสู่การมีสมาธิในการทำกิจกรรม การควบคุมความตั้งใจ ความมีคุณค่าในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถทางด้านการเรียนรู้ ความสามารถในการคิด เชิงนามธรรมและการมีเหตุผล ตลอดจนความถนัดของร่างกายและสมอง โดยมีหลักในการทำกิจกรรมบำบัด คือ เพิ่มการใช้พลังในเด็ก การผ่อนคลาย ฝึกการควบคุมตนเอง และส่งเสริมกิจกรรมที่พึงประสงค์

5.การบำบัดทางเลือก (Alternative Therapy) นอกจากการบำบัดที่กล่าวมาแล้ว ปัจจุบันยังมีการบำบัดทางเลือกอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมให้เด็กที่มีอาการออทิสติกได้รับการพัฒนาเรียนรู้ ลดปัญหาทางด้านอารมณ์และพฤติกรรม ช่วยให้เด็กสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้มากที่สุด การบำบัดเหล่านี้ ได้แก่

1.)การนวดและการกดจุด เป็นการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ส่งเสริมการบำบัดรักษา เพื่อช่วยให้เด็กรู้สึกผ่อนคลาย เพิ่มการรับรู้ทางด้านประสาทสัมผัสทางผิวหนังและลดปัญหาด้านอารมณ์และพฤติกรรม

2.)การฝังเข็ม ศาสตร์นี้เชื่อว่าได้ผิวหนังของร่างกายมีเส้นทางเดินของพลังงานชนิดหนึ่ง ซึ่งร่างกายจะต้องใช้ในขบวนการทำงานทุกชนิด ซึ่งจีนเรียกพลังงานนี้ว่า “ชี” ส่วนอินเดียจะเรียกว่า “ปราณ” ในขณะที่ทางตะวันตกเรียกว่า “พลังชีวิต” ในสภาพร่างกายปกติ ซึ่งจะไหลเวียนสม่ำเสมอเป็นทิศทางที่แน่นอน และเป็นพลังผลักดันให้เลือดนำสารอาหารไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของร่างกายด้วย เส้นทางนี้จะติดต่อยังเยื่อเยื่อทุกส่วนภายนอกกับอวัยวะภายใน เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้นย่อมทำให้การไหลเวียนของชีผิดปกติไปด้วย ดังนั้นวิธีหนึ่งที่จะสามารถปรับการไหลเวียนของชีให้กลับมาสู่สภาพปกติได้ ต้องกระตุ้นเส้นทางเดินของชีบริเวณใต้ผิวหนัง โดยการใช้เข็มเล่มเล็ก ๆ บาง ๆ คล้ายเส้นลวดปักลงตามจุดต่าง ๆ บนร่างกาย ขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยโรค ทั้งเข็มไว้ประมาณ 20-30 นาทีเมื่อเอาเข็มออกแล้ว สามารถกลับไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ได้ตามปกติ ซึ่งการฝังเข็มนี้จะใช้ร่วมกับการรักษาโดยวิธีอื่นได้ทั้งหมด

3.)การใช้ดนตรีบำบัด การรักษาด้วยวิธีนี้มีความเชื่อว่าทุกคนสามารถตอบสนองต่อเสียงดนตรี นอกจากนี้เสียงดนตรียังใช้สร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้บำบัดกับเด็ก และช่วยให้เด็กรู้สึกผ่อนคลาย

ในปัจจุบันนี้ มีวิธีการบำบัดโดยใช้กิจกรรมทางเลือกอื่นเพิ่มมากขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ศิลปะในการช่วยบำบัด ศาสนา หรือการใช้สัตว์เลี้ยงเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นด้วย

ศิริพร สุวรรณทศ (2540, น. 8) ได้อธิบายหลักการในการบำบัดรักษาอาการออทิสติก โดยแบ่งเป็น

1.การรักษาที่ตัวเด็กที่มีอาการ (Treatment of the child himself) มุ่งให้เด็กมีพฤติกรรมและพัฒนาการใกล้เคียงกับเด็กปกติให้มากที่สุด โดยยึดหลักการบำบัดทางด้านพัฒนาการ 4 ด้าน

1.1ด้านพฤติกรรม (Behavior) ให้รู้จักควบคุมพฤติกรรมให้เหมาะสม

1.2ด้านการสื่อความหมาย (Communication) ให้รู้จักใช้ท่าทาง รู้จักการฟัง และรู้จักแสดงความรู้สึกของตนออกมาด้วยคำพูด

1.3ด้านสังคม (Socialization) ให้รู้จักการเล่น การเข้ากลุ่มเพื่อน รู้จักสนใจ ให้รู้ว่าเป็นสมาชิกของกลุ่ม

1.4ด้านการเรียนรู้เบื้องต้น (Pre-Academic) มีทักษะในการใช้มือและตาประสานกัน และการใช้ชีวิตประจำวัน

การรักษาควรเข้าใจ ปรับความต้องการ และระดับความสามารถของเด็กแต่ละคน รูปแบบการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ในเด็กเล็กจะมุ่งไปที่การฝึกพูด การบำบัดทางภาษาและการศึกษาพิเศษ รักษาตามอาการที่ไม่ดีและการช่วยเหลือพ่อแม่ในรูปแบบต่าง ๆ ในเด็กโต ้วยเรียนและวัยรุ่น หรือผู้ใหญ่ที่มีสติปัญญาดี มีทักษะการทำงานพอได้ อาจต้องให้ความช่วยเหลือด้านจิตใจและพฤติกรรม หรือการเรียนรู้ทางสังคม จะมีปัญหาการเข้าร่วมกิจกรรม ในสังคมมีเพื่อนน้อย มีความกังวล มีพฤติกรรมซ้ำ ๆ อาจมีการเคลื่อนไหวแปลก ๆ ในเด็กที่ประเมนแล้วมีอาการมาก ไม่สามารถเรียนได้ ให้มุ่งฝึกทักษะการช่วยเหลือตนเอง ให้รู้จักกฎ ระเบียบ ฝึกทักษะการเตรียมอาหาร ทักษะการไปซื้อของ การใช้ชีวิตประจำวันง่าย ๆ ฯลฯ

2.การรักษาที่ครอบครัว (Treatment family) เนื่องจากพ่อแม่ต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับเด็กตลอดเวลา และไม่เข้าใจในการเลี้ยงดูเด็ก บางครั้งเด็กสื่อความหมายไม่ได้ ก็แสดงอารมณ์รุนแรง เช่น ถ้าขัดใจ ไม่ได้ดังใจ เด็กจะกรีดร้อง ทำร้ายคนข้างเคียง เช่น กัดหรือดึงผมอย่างรุนแรง และรวดเร็วหรือบางครั้งจะทำร้ายตนเอง ในกรณีนี้ พ่อแม่ที่ไม่เข้าใจจะตีเด็กรุนแรงหรือบางครั้งพ่อแม่จะท้อแท้ ไม่สามารถจัดการพฤติกรรมของเด็กได้ จึงต้องให้การรักษาต่อครอบครัว ดังนี้

2.1 ให้ความรู้แก่ครอบครัว (Family Psycho Education) เกี่ยวกับเด็กและการช่วยเหลือเด็ก

2.2 ให้การปรึกษาแก่ครอบครัว (Counseling Methods) และให้การช่วยเหลือทางด้านจิตใจ ให้กำลังใจ (Support Psychotherapy) ในการแก้ปัญหาพฤติกรรมเด็ก

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ การให้ความสำคัญของลูกที่มีอาการออทิสติกโดยพ่อถือเป็นเรื่องที่สำคัญ แม้บทบาทของพ่อซึ่งต้องรับผิดชอบงานภายนอกบ้านแล้ว การให้ความสำคัญต่อลูกและการเผชิญปัญหา การแก้ปัญหาของพ่อทั้งปัญหาทางด้านความเจ็บป่วยของลูกหรือสัมพันธภาพในครอบครัวหรือสังคมภายนอก จึงเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ทั้งนี้บทบาทในการดูแลลูกที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้อธิบายโดยผ่านบทบาทของผู้หญิงเป็นหลัก การที่พ่อซึ่งเป็นผู้ชายต้องมีส่วนในการรับผิดชอบส่วนนี้ พ่อจะมีความคิดเห็นหรือวิธีการอย่างไร ตลอดจนวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2.แนวคิดเรื่องบทบาทพ่อในการดูแลลูกที่มีอาการออทิสติก

การให้ความหมายในการอธิบายบทบาทพ่อว่าเป็นอย่างไรนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จะแยกประเด็นอธิบายเพื่อให้เข้าใจถึงบทบาทพ่อ ดังนี้

แนวคิดเรื่องบทบาท

สุพัตรา สุภาพ (ชื่นสุข ฤกษ์งาม, 2536, น. 7) กล่าวถึงบทบาทไว้ว่า เป็นการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในสถานภาพหรือตำแหน่งนั้น เช่น มีตำแหน่งพ่อ บทบาทคือต้องเลี้ยงดู เป็นครู บทบาทคือต้องสั่งสอนนักเรียน โดยที่บทบาทต่าง ๆ นี้ มีความเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างกันไปได้ ยิ่งสังคมซับซ้อนมากขึ้นเท่าไร บทบาทก็จะยิ่งแตกต่างกันมากขึ้นเท่านั้น

วรพล พรหมิกบุตร (พิมพ์ใจ นานรัมย์, 2545, น. 17) ให้ความหมายของบทบาทว่า คือ ลักษณะการกระทำของบุคคลตามศักยภาพที่แฝงอยู่กับสถานภาพของคน ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมหนึ่ง ๆ

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (สุพรรณิ สุขสมกิจ, 2546, น. 10) ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาทโดยทั่วไปอาจพิจารณาได้ 2 นัย คือ

1.พิจารณาด้านโครงสร้างทางสังคม บทบาท หมายถึงตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น

2.พิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม บทบาท หมายถึง ผลเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์แห่งการปะทะสังสรรค์

เบอร์โล (Berlo) (พิมพ์ใจ นานรัมย์, 2545, น. 17) ให้คำอธิบายเรื่องบทบาทว่า

1.บทบาทที่ถูกกำหนดให้ทำ (Role Prescription) คือ บทบาทที่กำหนดไว้เป็นระเบียบอย่างชัดเจนว่า บุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นจะต้องทำอะไรบ้าง

2.บทบาทที่ติดมากับสถานะ (Role Description) คือ บทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงเมื่ออยู่ในบทบาทนั้น

3.บทบาทที่บุคคลอื่นคาดหวัง (Role Expectations) คือ บทบาทที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่นว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้น ๆ ควรทำอะไร

จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2532) (พิมพ์ใจ นานรัมย์, 2545, น. 19) ได้แบ่งลักษณะของบทบาทออกเป็น 3 ประเภท คือ

1.บทบาทในอุดมคติ (Ideal role) ได้แก่บทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมายหรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพหนึ่ง ๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้น

2.บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นจะคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกลักษณะและประสบการณ์ของบุคคลแต่ละคน

3.บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual / Enacted role) ได้แก่การกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทนั้น ๆ อาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น การกดดันของกลุ่มต่าง ๆ ดังนั้น บทบาทที่แท้จริง ๆ จึงอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้

ลินตัน (ศรีทิพย์พิม พานิชพันธ์, 2539, น. 34 อ้างถึงใน วิจิต สุทธิโส, 2545, น. 45) กล่าวถึงบทบาทตามตำแหน่งในสังคมทั่ว ๆ ไปว่ามี 5 ประการ ดังนี้

1.บทบาทตามเพศและอายุ (Age-Sex Role) เช่น บทบาทของผู้ชาย ผู้หญิง เด็กชาย เด็กหญิง เป็นต้น ซึ่งบทบาทเหล่านี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของแต่ละบุคคลตลอดเวลา ตลอดชีพ

2.บทบาททางอาชีพ (Occupational Role) หรือบทบาททางหน้าที่การงาน เช่น บทบาทครู แพทย์ ทหาร ตำรวจ เป็นต้น

3.บทบาททางเกียรติยศ (Prestige Role) เป็นบทบาทเกี่ยวกับความมีอำนาจ เช่น นัาเคารพ นานับถือ เช่น บทบาทผู้นำ หัวหน้า สมาชิก เป็นต้น

4.บทบาททางครอบครัว (Family Role) เป็นบทบาทเฉพาะ เช่น บทบาทของพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย

5.บทบาทในกลุ่มเพื่อนหรือในกลุ่มสังคมที่มีความสนใจคล้าย ๆ กัน (Association Group Based on Congeniality Group) บทบาทของสมาชิกในชมรมต่าง ๆ เช่น นักร้อง นักกีฬา เป็นต้น

Allport (นิรมล ศรีธานี, 2531, น. 8-9, อ้างถึงใน พิมพ์ใจ นานรัมย์, 2545, น. 32) ได้ให้ความหมายของลักษณะของบทบาทว่าสามารถแบ่งได้ 4 ประการ คือ

1.บทบาทที่คาดหวัง (Role Expectation) เป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติ เป็นบทบาทที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคม และเป็นไปตามสถานการณ์ที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ โดยความคาดหวังต่อบทบาทนั้น พิชรี วรกวิน (พิมพ์ใจ นานรัมย์, 2545, น. 26) อธิบายว่า ความคาดหวังในบทบาท (Role Expectation) หมายถึง ความคาดหวังซึ่งแต่ละบุคคลมีต่อพฤติกรรมของบทบาทของคนอื่น ๆ เช่น ครูจะต้องมีพฤติกรรมที่พิเศษกว่าพฤติกรรมของคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป และสำหรับตัวครูเองก็คาดหวังว่าจะต้องมีพฤติกรรมของความเป็นครู หรือพ่อแม่มีหน้าที่หรือความคาดหวังที่สังคมกำหนดเอาไว้ว่าต้องเลี้ยงดูลูก ตลอดจนเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกด้วย นอกจากนี้ยังหมายถึง ความรู้สึก ความคิดของบุคคลต่อผู้อื่นว่าบุคคลนั้นควรจะปฏิบัติอย่างไรในบทบาทและสถานการณ์นั้น ๆ

2.บทบาทที่คิดขึ้นเอง (Role Conception) เป็นบทบาทที่บุคคลมองเห็นหรือคาดหวังว่าตนเองควรจะเป็นอย่างไร ตามบทบาทที่เกิดขึ้นจากความคิดหรือความคาดหวังของสังคม ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมหรือไม่ก็ได้

3.บทบาทที่ยอมรับ (Role Acception) เป็นการยอมรับบทบาทของตัวบุคคลที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่บุคคลได้พิจารณาแล้วว่าบทบาทนั้น ๆ มีความสำคัญต่อตนเองและก่อให้เกิดความขัดแย้งกับแนวความคิดของสังคมน้อยที่สุด

4.บทบาทที่ปฏิบัติ (Role Performance) เป็นการปฏิบัติตามบทบาทของบุคคลที่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทั้ง 3 ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และการปฏิบัติตามบทบาทจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับความเข้าใจ การรับรู้ และการยอมรับในบทบาทนั้น

บทบาทในสังคมยุคปัจจุบันถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญ นอกจากนี้ยังพบอีกว่ามีปัญหาในด้านความสลับซับซ้อนของบทบาทแฝงอยู่ด้วย หากบุคคลนั้น ๆ ไม่สามารถแสดงบทบาทหรือ

แสดงบทบาทไม่เหมาะสมตามที่สังคมคาดหวังไว้ ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับบทบาทที่พบนั้น แบ่งได้ 3 ประเภท ดังนี้ (เพียนทิพย์ ไชยฉัตรชาวกุล, 2543)

1. ปัญหาเกิดจากตัวของผู้นับบทบาท (Role Impairment) ได้แก่ ปัญหาที่บุคคลไม่สามารถแสดงบทบาทตามที่กำหนดไว้ได้ จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมา และอาจกระทบกระเทือนต่อผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้

2. ปัญหาเกิดจากความสับสนในบทบาท (Role Confusion) ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากสังคมกำหนดบทบาทของบุคคลไว้ไม่ดี อาจมาจากสาเหตุ 3 ประการ คือ

- เกิดจากการกำหนดบทบาทไม่ชัดเจนในสังคมที่มีความเจริญอยู่แล้ว โดยเฉพาะสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงและมีความเคลื่อนไหวรวดเร็ว ทำให้ทุกคนต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตน โดยที่ยังไม่ได้กำหนดให้แน่นอนและเป็นที่ยอมรับกัน

- เกิดจากความขัดแย้งของบทบาท เช่น กรณีที่แม่บ้านออกไปทำงานนอกบ้านเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ทำให้การแสดงบทบาทในบ้าน เช่น งานบ้าน ดูแลลูก บกพร่องไป

- เกิดจากการถูกสังคมละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญในบทบาท ได้แก่บุคคลที่ถูกสังคมละเลย เช่น ข้าราชการเกษียณอายุ ซึ่งอาจรู้สึกว่าเป็นคนไร้ประโยชน์ ไม่มีบทบาท

3. การละเมิดบทบาทหรือบทบาทผิดปกติ (Role Violation and other Role Abnormalities) ปัญหานี้เกิดจากการที่คนไม่ปฏิบัติตามบทบาทหรือแสดงบทบาทอันมิชอบ อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมและผู้อื่น

ดังนั้นสรุปได้ว่า บทบาท คือ การปฏิบัติตนตามตำแหน่ง หน้าที่ เพศ วัย สถานภาพของแต่ละบุคคลที่ควรจะเป็น ถูกกำหนดหรือถูกคาดหวังให้เป็น โดยแต่ละบุคคลจะมีบทบาทที่แตกต่างกันตามหน้าที่ของตน สถานภาพทางสังคม สถานที่ สถานการณ์ในขณะนั้น ๆ ถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น บทบาทจะถูกกำหนดไว้ควบคู่กับสถานภาพทางสังคม เช่น สถานภาพการเป็นพ่อแม่ ต้องมีบทบาทการเป็นผู้นำครอบครัว มีหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว ดูแลและอบรมสั่งสอน ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูกและสมาชิกในครอบครัวตามที่สังคมคาดหวัง

แนวคิดเรื่องบทบาทที่จำแนกตามทางเพศ (Sex) และเพศสภาวะ (Gender)

ในการศึกษาตามหลักสตรีนิยม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานการให้ความสำคัญต่อเรื่องของผู้หญิง ในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะพบว่าผู้หญิงมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้บทบาทที่เพิ่มมากขึ้นยังไม่อาจถือได้ว่ามีความเท่าเทียมกับบทบาทของผู้ชายที่ปรากฏอยู่ในสังคมเสมอมา ทั้งใน

ด้านสังคม เศรษฐกิจ กฎหมายและการเมือง ตลอดจนประวัติศาสตร์และศาสนา ปัจจัยที่ทำให้ถูกมองว่าเป็นสาเหตุของความไม่เท่าเทียมกันคือเรื่องความแตกต่างทางเพศ บทบาททางเพศ ตลอดจนการกำหนดบทบาทให้แต่ละเพศอยู่ในขอบเขตที่สังคมกำหนด

แนวคิดเรื่องเพศ (Sex)

ในความหมายของคำว่า “เพศ” (Sex) ถือเป็นความแตกต่างระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง อันเนื่องมาจากองค์ประกอบที่แตกต่างกันทางร่างกายและชีวภาพ ทั้งผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกันในลักษณะของอวัยวะเพศทั้งภายในและภายนอกซึ่งมีหน้าที่ที่แตกต่างกันด้วย ตลอดจนความแตกต่างของฮอร์โมนในร่างกาย ผู้หญิงจะประกอบไปด้วยฮอร์โมนเอสโตรเจนและโปรเจสเตอโรน ส่วนผู้ชายประกอบด้วยเทสโทสเตอโรน ด้านความแตกต่างทางชีวภาพนั้นการที่ทั้งสองเพศมีความแตกต่างทางโครโมโซม โดยโครโมโซมซึ่งบ่งบอกว่าเป็นผู้หญิง คือ XX ส่วนที่บ่งบอกว่าเป็นผู้ชาย คือ XY (พิมพัลย์ บุญมงคล, นิภรณ์ สันหจรียา และ ศันสนีย์ เรืองสอน, 2542 อ้างถึงใน มารศรี วงศ์กลม, 2549, น. 5) ทางสรีระแล้วร่างกายของผู้ชายถูกสร้างมาให้มีองค์ประกอบที่แข็งแรงกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงจะมีความอ่อนแอกว่าผู้ชาย และในความอ่อนแอกว่านี้เองส่งผลให้ผู้หญิงอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่า ซึ่งได้มีการให้ความหมายมาตั้งแต่อดีต อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์กรีก ให้ความหมายว่า ตามธรรมชาตินั้น ผู้ชายเหนือกว่าและเป็นผู้ปกครอง ส่วนผู้หญิงนั้นด้อยกว่าและเป็นผู้ถูกปกครอง และยังกล่าวว่า ผู้หญิงคือผู้ชายที่เสื่อมสมรรถภาพ (Impotent men) นอกจากนี้ยังมองความแตกต่างกันด้วยว่าผู้หญิงมีความนุ่มนวลกว่าผู้ชายในการจัดการเรื่องต่าง ๆ มีความตั้งใจในการดูแลเด็กมากกว่า ในขณะที่ผู้ชายมีความองอาจกล้าหาญ และยังมีความป่าเถื่อนมากกว่าผู้หญิง ในขณะเดียวกัน ผู้ชายถูกมองว่ามีความเป็นมนุษย์มากกว่า เพราะมีความสามารถในการใช้เหตุผลซึ่งผู้หญิงไม่มี จึงควรที่จะเป็นผู้ปกครอง ในขณะเดียวกัน ผู้หญิงจึงต้องอยู่ในสภาพของผู้ถูกปกครอง ในแนวคิดนี้ คานท์ (Kant) ได้กล่าวว่า จุดมุ่งหมายหลักของชีวิตผู้หญิงคือการเป็นภรรยา ความดีงามของผู้หญิงนั้นจึงอยู่ที่ความสวยงาม แต่สำหรับผู้ชายคือการพยายามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบมากขึ้น ซึ่งมีความดีงามที่ความมีศักดิ์ศรีซึ่งก็คือมีความสามารถในการใช้เหตุผลนั่นเอง นักคิดที่สำคัญอีกคนคือ เฮเกล (Hegel) ซึ่งมีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน เสนอว่าชีวิตทั้งหมดของผู้หญิงอยู่ที่ครอบครัว ผู้หญิงขาดความสามารถในเรื่องเหตุผลและพฤติกรรมของผู้หญิงนั้นตั้งอยู่บนความรู้สึกเป็นหลัก แต่ผู้ชายอยู่ที่รัฐและอาชีพ ครอบครัวจึงเป็นส่วนประกอบของผู้ชายเท่านั้น ความเชื่อเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศ จึงถือเป็นเรื่องที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ในยุคสมัยหนึ่ง (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545, น. 6-9)

ดังนั้น “เพศ” (Sex) จึงหมายถึงการที่มนุษย์มีเพศที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติซึ่งเป็นข้อกำหนดทางชีววิทยาและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (ยกเว้นการผ่าตัดเปลี่ยนแปลงเพศ) เป็นตัวกำหนดความเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่อง “เพศ” (Sex) ในที่นี้ จึงสรุปได้ว่า คำว่า “เพศ” (Sex) จะใช้ในความหมายเชิงสรีระทางร่างกายที่ปรากฏทางกายภาพหรือในเชิงชีววิทยา ของแต่ละคนที่มีความแตกต่างกันระหว่างหญิงและผู้ชาย สรีระที่แตกต่างกันนี้เองเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ให้ผู้ชายและผู้หญิงแตกต่างกัน

ข้อโต้แย้งเรื่องเพศที่เกิดในยุคต่อมาโดยนักสตรีนิยมได้มองว่าการที่เพศมีความแตกต่างกันนั้นไม่ได้เกิดจากความแตกต่างทางสรีระแต่ได้ถูกกำหนดมาโดยการประกอบสร้างทางสังคม (Social Construction) โดยแยกความหมายของคำว่า “เพศภาวะ” (Gender) ออกจากคำว่า “เพศ” (Sex) ดังนั้น ความหมายของเพศจึงไม่ได้ถูกกำหนดโดยสรีระทางชีววิทยาเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ถูกกำหนดจากปัจจัยสังคม นำมาซึ่งการแบ่งแยกหน้าที่และบทบาทที่ต่างกันทางเพศด้วย (มารศรี วงศ์กลม, 2549, น. 46)

แนวคิดเรื่องเพศภาวะ (Gender)

Joan Scott (ภัทรพร อ่อนใส, 2548, น. 14) ให้นิยามของเพศภาวะ (Gender) เพื่อการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ทางสังคมของผู้หญิง ดังนี้

1. เพศภาวะ (Gender) เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม โดยใช้ความแตกต่างทางเพศสรีระมาเป็นตัวกำหนดเพศภาวะ โดยมีองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ

1.1 เป็นระบบของสัญลักษณ์ที่มีความหลากหลาย เช่น ผู้หญิงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นแม่และแม่เป็นสัญลักษณ์ของความเสียสละ ดังนั้น ผู้หญิงจึงต้องเป็นผู้เสียสละ ในขณะเดียวกัน ผู้หญิงเป็นอุปสรรคทางศาสนา เพราะผู้หญิงมีเนื้อหนังมังสาหรือการยั่วยวนให้เกิดกิเลสราคะ

1.2 เพศภาวะ (Gender) กลายเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมที่มาจากการเลือกใช้ความหมายของสัญลักษณ์ในข้างต้น เช่น ผู้หญิงควรดูแลครอบครัว ผู้หญิงต้องรักษาวงศ์วานตัว ผู้หญิงต้องเป็นผู้สนับสนุนหรือผู้ตามทางศาสนา

1.3 เพศภาวะ (Gender) กฎเกณฑ์ทางสังคมที่เกิดจากเพศภาวะดังกล่าวนี้กลายเป็นส่วนประกอบของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง

1.4 ความหมายของเพศภาวะ (Gender) กลายเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล เช่น การมองและการเข้าใจตนเอง และการให้นิยามกับตนเองของผู้หญิงและผู้ชายแต่ละคน

2. เพศภาวะ (Gender) เป็นวิธีสัญลักษณ์ในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เช่น กลุ่มรักร่วมเพศ ให้ความหมายในสังคมว่าเป็นชายไม่สมบูรณ์ ดังนั้นไม่ควรให้ความเคารพนับถือ

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545, น. 7) อธิบายว่า “เพศสภาวะ” (Gender) ในความหมายของนักสตรีนิยมอเมริกัน-อังกฤษ ใช้บ่งบอกความแตกต่างระหว่างเพศ (Sex) กับเพศสภาวะ (Gender) โดยมีนัยว่าเพศเป็นการจัดประเภทตามชีววิทยา ส่วนเพศสภาวะ เป็นการประเภทที่ถูกสร้างขึ้นทางสังคม (Socially Constructed)

พิมพ์ร่ำไพ สุนทรารชุน (2549, น. 23) ได้อธิบายความหมายของเพศสภาวะ (Gender) ว่าเป็นการให้ความหมายเรื่องเพศที่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางสังคมหรือวัฒนธรรม ให้แสดงบทบาทหญิงหรือชาย ดังนั้นเพศที่ถูกกำหนดโดยสังคมจึงอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาวะการณ์และเงื่อนไขของสังคมที่เปลี่ยนไป เช่นการทำงานที่เคยถูกกำหนดว่าเป็นงานเฉพาะของผู้ชายโดยผู้หญิง หรือการทำงานบ้านของผู้ชาย

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (ภัทรพร อ่อนใส, 2548, น. 12) กล่าวว่า “เพศสภาวะ” หมายถึง สภาพความเป็นเพศหญิง-ชาย ที่ถูกกำหนดโดยสังคมหรือประกอบสร้างโดยสังคม เป็นผลมาจากการกำหนดทวิลักษณ์ชั่วคราวข้ามที่เชื่อมโยง “ปัญญาและพื้นที่สาธารณะ” เข้ากับ “ความเป็นชาย” และ “อารมณ์และพื้นที่ส่วนตัว” เข้ากับ “ความเป็นหญิง”

เดอ ลอเรติส (De Lauretis, 1990) (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545, น. 13) กล่าวว่า คุณลักษณะต่าง ๆ ที่ถูกระบุว่าเป็นผู้หญิง ได้ถูกพัฒนาขึ้นหรือสัมพันธ์กับสภาพทางประวัติศาสตร์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ที่สร้างความเปราะบางให้กับผู้หญิงกับผู้ชาย

วิลาลินี พิพิธกุล และ กิตติ กันภัย (สุมาลี ไตทอง, 2549, น. 14) อธิบายเพศสภาวะ (Gender) ว่าลักษณะความเป็นผู้หญิงและลักษณะความเป็นผู้ชายที่ถูกกำหนดบทบาทและความคาดหวังแตกต่างกันตามเพศทางกาย ซึ่งมาจากปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด มีผลให้คนในสังคมเกิดความคาดหวังต่อความเป็นหญิงและความเป็นชายกับตัวบุคคลที่มีเพศสภาวะนั้น ๆ เช่นบอกว่าเมื่อเกิดมาเป็นผู้หญิง ต้องมีความอ่อนโยน นุ่มนวล และต้องทำหน้าที่เมีย ดูแลครอบครัว ฯลฯ หรือการคาดหวังว่าเป็นผู้ชายต้องมีความเข้มแข็ง มีเหตุผล มีบทบาทเป็นผู้นำ ฯลฯ ลักษณะความเป็นหญิงเป็นชายที่ถูกกำหนดและได้รับการคาดหวังจากสังคม ยังมีส่วนในการกำหนดความเชื่อ ประเพณี จนกลายเป็นการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม และมีส่วนในการสร้างมายาคติ (Myth) ให้กับสังคมด้วย

บาร์บารา มาแชล (Barbara Marshall) (นพพร ประชากุล, 2544, น. 36, อ้างถึงใน พิมพ์ร่ำไพ สุนทรารชุน, 2549, น. 25) ได้อธิบายบทบาทและความแตกต่างทางเพศสถานะว่า ไม่ได้สมมาตรกันระหว่างชายหญิง หากแต่สร้างความไม่เท่าเทียมขึ้นอย่างยั่งยืน โดยที่ผู้ชายจะได้รับทรัพยากรที่มีค่ามากกว่าผู้หญิง นอกจากนี้ยังมีกระบวนการและสถาบันทางสังคมหลายประเภทที่ช่วยพยุงและตอกย้ำความไม่เท่าเทียมกัน อันได้แก่ระบบของภาษา โครงสร้างครอบครัว

ระบบการศึกษา ความเชื่อและสถาบันทางภาษา สื่อสารมวลชน วัฒนธรรมชาวบ้าน วิทยาศาสตร์ การแพทย์ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐบาล อันเป็นมายาคติที่ยังคงสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้

ซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone De Beauvoir) กล่าวไว้ในหนังสือ The Second Sex (1949) ซึ่งในเวลาต่อมา หนังสือเล่มนี้ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายว่าเป็นหนังสือที่สืบค้นความเป็นมาในทางประวัติศาสตร์ของผู้หญิงได้อย่างละเอียด และสะท้อนความคิดที่ว่าความไม่เท่าเทียมกันในสังคมเป็นผลมาจากระบบสังคมวัฒนธรรม ได้สรุปสาระสำคัญ คือ ความแตกต่างทางสรีระระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงนั้น ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงจะต้องเป็นรองเสมอไป ความไม่เท่าเทียมกันนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สังคมกำหนดบทบาทของผู้ชายว่าจะเป็นในเชิงบวก เชิงสร้างสรรค์ แต่ของผู้หญิงเป็นไปในเชิงลบซึ่งตรงข้ามกับผู้ชาย

กล่าวโดยสรุป คำว่าเพศภาวะ (Gender) เป็นการให้ความหมายของความแตกต่างระหว่างเพศผ่านการประกอบสร้างทางสังคม โดยในแต่ละเพศที่แตกต่างกันจะถูกกำหนดบทบาทที่แตกต่างกันด้วย (Gender Role) ในขณะเดียวกัน บทบาทอย่างหนึ่งซึ่งเคยถูกกำหนดให้เป็นของเพศใดเพศหนึ่งโดยเฉพาะ อาจเปลี่ยนไปสู่อีกเพศหนึ่งได้ในอีกวัฒนธรรม สังคมหรือช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน เช่น การที่ผู้หญิงมารับบทบาทหรือทำกิจกรรมที่เคยกำหนดไว้ให้เป็นกิจกรรมของผู้ชาย หรือผู้ชายทำกิจกรรมที่เคยถูกกำหนดไว้ให้ผู้หญิงด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างการที่ผู้ชายต้องทำงานบ้านหรือเลี้ยงดูลูกหรือผู้หญิงมีบทบาทในทางการเมือง สิ่งเหล่านี้ล้วนถูกปลูกสร้างมาจากยุคหนึ่ง เมื่อมาสู่อีกยุคสมัยหรือสังคมอีกประเภทหนึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงได้

แนวคิดเรื่องบทบาททางเพศ (Gender Role)

แนวคิดเรื่องบทบาททางเพศ (Gender Role) เป็นผลมาจาก ความแตกต่างทางเพศ (Sex) และเพศภาวะ (Gender) ก่อให้เกิดบทบาทที่แตกต่างทางเพศขึ้น โดยสถานภาพของผู้หญิงเป็นฝ่ายถูกกดขี่ให้อยู่ต่ำกว่าผู้ชาย เพราะการที่ถูกมองว่ามีสรีระที่ด้อยกว่าหรือขาดความสามารถในการใช้เหตุผลเหมือนที่ผู้ชายมี ดังนั้นจึงถูกกำหนดให้มีพื้นที่เฉพาะคือในบ้านหรือพื้นที่ส่วนตัว ส่วนผู้ชายนั้นมีพื้นที่ภายนอกบ้านหรือพื้นที่สาธารณะ ดังจะเห็นได้จากการคาดหวังของสังคมต่องานที่กำหนดให้ผู้หญิงทำ ล้วนเกี่ยวกับงานภายในบ้าน นอกจากนี้ผู้หญิงยังถูกคาดหวังจากสังคมว่าบทบาทของผู้หญิง ควรจะเป็นแม่ที่ดีและอยู่บ้านเลี้ยงดู

พริศรา แซ่ก๊วย (พิมพ์วิภา ไพ สุนทรารชุน, 2549, น. 22) ได้อธิบายถึงบทบาททางเพศว่าเป็นผลผลิตของการประกอบสร้างความเป็นเพศทางวัฒนธรรม ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด เป็นคุณสมบัติที่เกิดจากการเรียนรู้หรือเกิดจากการหล่อหลอม เลี้ยงดูจากครอบครัวหรือองค์การสถาบันในสังคม เพราะฉะนั้นความเป็นหญิงและความเป็นชายจึงเป็นวัฒนธรรม ซึ่งเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ที่สังคมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า สรีระตามธรรมชาติเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นหญิงหรือชายในเรื่องเพศ (Sex) แต่ธรรมชาติไม่ได้เป็นตัวกำหนดเพศสภาพ (Gender) สรุปคือวัฒนธรรมเป็นส่วนที่ให้ความหมายของความเป็นหญิงหรือชายด้วยกระบวนการกล่อมเกลาและสร้างความหมายทางสังคมและการเมือง ส่งผลให้บทบาทของแต่ละเพศที่ถูกกำหนดมาแตกต่างกันด้วย

คิมเมล (Kimmel) (อนุชิต สว่างแจ้ง, 2546, น. 16) ได้ให้ความหมายถึงเรื่องบทบาทความเป็นชาย (Masculinity) ว่าเป็นการให้ความหมายโดยสังคม ที่มีอิทธิพลมาจากประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและศาสนา รวมทั้งเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงถือว่าความเป็นชายเป็นการสร้างทางวัฒนธรรม รูปแบบความเป็นชายนี้เป็นสิ่งสำคัญของบุคคลโดยบุคคลที่มีลักษณะความเป็นชาย สังคมจะมีความคาดหวังว่าต้องกระตือรือร้น เป็นตัวของตัวเอง เข้มแข็ง มีอำนาจ มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ มีความสามารถทางด้านแรงงาน ขอบแข่งขันและสามารถต่อสู้ในสงคราม ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับความเป็นหญิงที่ต้องเป็นผู้ยอมตาม อ่อนแอ ต้องพึ่งพาผู้ชาย มีความเป็นแม่บ้าน มีอารมณ์อ่อนไหว รวมทั้งมีความเป็นแม่ (Motherhood) อยู่ในตัว สอดคล้องกับแนวคิดของ Susan A. Basow (ลัดดา ประสาร, 2544, น. 17) ซึ่งได้อธิบายบทบาทของผู้หญิงว่า ผู้หญิงนั้นผูกติดอยู่กับความเป็นแม่ (Motherhood) ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของชีวิตผู้หญิง ในความหมายของการเป็นแม่นั้น ต้องสามารถดูแลลูก ๆ ของตนได้เป็นอย่างดี ผู้หญิงทุกคนจะต้องเรียนรู้การดูแลเด็กทั้งในด้านพัฒนาการและความต้องการของเด็กด้วย ในขณะที่ผู้ชายจะมีบทบาทในฐานะพ่อ ซึ่งมีความสำคัญในการเป็นผู้สอนจริยธรรมให้แก่ลูก ในสังคมชนบทซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ลูกมักจะถูกรับมาให้อาอย่างพ่อ เพราะพ่อมีความใกล้ชิดกับลูกตามลักษณะงานที่ทำที่บ้านหรือไร่ นาใกล้บ้าน โดยที่ลูกจะเป็นแรงงานชั้นพื้นฐานของครอบครัวในการผลิต ในขณะที่ในสังคมเมืองที่พ่อต้องทำงานนอกบ้าน ลูกจะมีความใกล้ชิดกับแม่มากกว่า ดังนั้นแม่จึงต้องมีหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูลูกด้วย

ปราณี วงษ์เทศ (2544) อธิบายบทบาทของผู้หญิงที่เกี่ยวกับการเจริญพันธุ์ว่า เป็นตัวกำหนดหน้าที่ในการให้กำเนิดและการเลี้ยงดูลูกซึ่งส่งผลต่อการแบ่งงานกันทำในสถาบันครอบครัวอันเป็นพื้นฐานทางสังคม โดยผู้หญิงต้องเป็นผู้รับผิดชอบกิจกรรมทุกอย่างภายในบ้าน และได้ถูกกีดกันออกจากกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง การมองผู้หญิงโดยให้

ความสำคัญต่อการทำหน้าที่ด้านการเจริญพันธุ์เพียงด้านเดียว มีผลต่ออคติต่อบทบาทเพศหญิง นอกจากนี้ยังอธิบายว่า บทบาทที่แตกต่างกันนั้น เริ่มจากการปลูกฝังอบรมตั้งแต่วัยเด็ก โดยพ่อจะมีบทบาทสำคัญต่อความเป็นชายของลูกผู้ชายแทนแม่ นอกจากนี้ลูกชายยังเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ ของพ่อ ในขณะที่แม่จะมีความใกล้ชิดกับลูกสาวมากกว่า

นอกจากนี้ บทบาทที่สำคัญของผู้หญิงโดยเฉพาะ คือ ความเป็นแม่ผู้ให้กำเนิด โดยมุ่งเน้นร่างกายของผู้หญิง (มดลูก) เพื่อใช้ในกระบวนการการเจริญพันธุ์ (Reproduction) เพื่อผลิตแรงงานให้กับสังคม ซึ่งอาศัยแนวคิดพื้นฐานทางชีววิทยาเป็นตัวกำหนดบทบาทของผู้หญิง เมื่อผู้หญิงต้องตั้งครรภ์และคลอดลูก หน้าที่หลักและสถานที่หลักที่ถูกกำหนดไว้ให้ผู้หญิงจึงเป็นที่บ้าน ส่งผลให้ต้องรับผิดชอบงานบ้านด้วย ในขณะที่ผู้ชายไม่สามารถตั้งครรภ์ ความจำเป็นในการเลี้ยงดูลูกจึงลดลง จึงเอื้อให้การประกอบกิจกรรมนอกบ้านหรือในพื้นที่สาธารณะได้มากกว่า

Hoffnung (1979) (พิมพวัลย์ บุญมงคล, นิภรณ์ สันหจรียา และ ศันสนีย์ เรืองสอน, 2542, น. 62) ได้เสนอความคิดว่า มุมมองทางประวัติศาสตร์ที่เห็นว่าแนวคิดสมัยใหม่เรื่องความเป็นแม่มีรากฐานมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ที่ยกย่องความเป็นแม่ของผู้หญิงชนชั้นกลาง การสร้างแนวคิดเรื่องการมีลูกและการเลี้ยงลูก รวมอยู่ในงานที่ผู้หญิงต้องทำในบ้าน กล่าวคือ ผู้หญิงต้องรับผิดชอบในการผลิตอาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ครอบครัว ทำอาหาร ซักล้าง ทำความสะอาด และดูแลเด็ก

เอื้อมพร ทองกระจาย (พิมพวัลย์ บุญมงคล, นิภรณ์ สันหจรียา และ ศันสนีย์ เรืองสอน, 2542, น. 453) อธิบายบทบาทของผู้หญิงว่ามีบทบาทสำคัญในการให้บริการสุขภาพอนามัยทั้งในภาควิชาชีพ โดยผู้ให้บริการสุขภาพส่วนใหญ่คือผู้หญิง ภาคพื้นบ้าน ผู้หญิงมีบทบาทเป็นผู้ดูแลสุขภาพอนามัยของสมาชิกในครอบครัว อันได้แก่ ลูก สามี ญาติพี่น้อง ตลอดจนเพื่อนบ้าน และในส่วนของภาคแผนโบราณนั้น ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการให้บริการสุขภาพในบทบาทต่าง ๆ เช่น หมอตำแย หมอนวด ตลอดจนในด้านพิธีกรรม เช่น เป็นหมอลำผีฟ้า เป็นต้น ดังนั้นการให้บริการทางด้านสาธารณสุข จึงอยู่ในบทบาทของผู้หญิง

แมรี โวลสโตนคราฟท์ (Mary Wollstonecraft) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงต่อหน้าที่การเป็นแม่ ในหนังสือ A Vindication of the Rights of Woman (วารุณี ภูริสินธิ์, 2545, น. 35) ว่าแม่เป็นหน้าที่ของผู้หญิงตามธรรมชาติ “การดูแลเด็กในช่วงที่เป็นเด็กอ่อน เป็นหนึ่งในหน้าที่อันยิ่งใหญ่ที่ยึดโยงกับคุณสมบัติของความเป็นหญิงโดยธรรมชาติ” นอกจากการเป็นแม่และภรรยาแล้ว ผู้หญิงควรให้ความสนใจในเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น การรักษาพยาบาล การดูแลเรื่องสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว ส่งผลให้เกิดอาชีพเฉพาะที่กำหนดมาเพื่อให้มีความเหมาะสมกับผู้หญิง เช่น พยาบาล การผดุงครรภ์

ความคาดหวังต่อผู้หญิงในปัจจุบัน ซึ่งผู้หญิงได้ก้าวออกมาสู่การทำงานตามวิชาชีพที่มีพื้นที่ภายนอกบ้าน ทำให้ผู้หญิงเกิดความรู้สึกขัดแย้งทางความคิดที่ปรารถนาความสำเร็จจากการประกอบอาชีพนอกเหนือจากการต้องรับผิดชอบงานในบ้าน ตลอดจนความเสมอภาคทางเพศกับความคาดหวังจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของความเป็นแม่ภายใต้โครงสร้างของชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงก็ยังต้องรับบทบาทและความคาดหวังว่า จะต้องปฏิบัติหน้าที่ทั้งสองอย่างได้โดยไม่บกพร่องทั้งนี้ที่มีที่มาซึ่งถูกกำหนดมาตั้งแต่อดีตในเรื่องของการกำหนดบทบาทตามพื้นที่ที่เหมาะสมซึ่งผู้หญิงจะถูกกำหนดให้อยู่ในพื้นที่ที่จำกัด คือ อาณาบริเวณของบ้าน ในขณะที่ผู้ชายจะมีอิสระมากกว่า สามารถทำกิจกรรมตามต้องการภายนอกบ้านได้

ชูลามิธ ไฟร์สโตน (Shulamith Firestone) (พิมพ์วิภา สุนทรารชุน, 2549, น. 21) ได้นำเสนอแนวคิดในหนังสือเรื่อง *The Dialectic of Sex* (1970) เกี่ยวกับเรื่อง Bio Family เพื่ออธิบายลักษณะความเป็นผู้ให้กำเนิดทารกของผู้หญิงว่าต้องเป็นผู้ดูแลทารกนั้นด้วย ดังนั้นสถานที่ของผู้หญิงจึงเป็นอยู่ที่ “บ้าน” และยังคงรับผิดชอบงานทุกอย่างภายในบ้าน ส่วนผู้ชายรับผิดชอบทุกอย่างที่อยู่นอกบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การเมือง หรือสงคราม จากโครงสร้างดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่สมดุลขึ้นมา เห็นได้ว่าการให้ความสำคัญต่อเรื่องสถานที่ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นข้อกำหนดให้บทบาททางเพศของผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกัน

กาญจนา แก้วเทพ (สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2544) ได้ให้นิยามของการแบ่งพื้นที่ส่วนตัว(บ้าน) กับพื้นที่สาธารณะ ว่า การจัดสรรพื้นที่ให้คนแต่ละเพศสังกัดอยู่นั้น พื้นที่ของผู้หญิงคือที่บ้าน ในขณะที่พื้นที่ของผู้ชายคือที่สาธารณะ ความหมายของคำว่า “บ้าน” ในทางรูปธรรม หมายถึงบริเวณที่มีขอบเขตที่แน่นอน มีการกำหนดหน้าที่ใช้สอยของบริเวณอย่างแน่นอน นอกจากนี้ยังได้ขยายความหมายไปถึงคำว่า “ครอบครัว” ซึ่งไม่ได้มีความหมายในเชิงพื้นที่เท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในบ้านอีกด้วย “ที่บ้าน” และ “ครอบครัว” ในสถาบันทางสังคมจะมีลักษณะที่ตรงข้ามกับ “ที่สาธารณะ” และ “การทำงาน” เมื่อแบ่ง “ที่บ้าน” และ “ที่ทำงาน” ออกจากกัน สังคมก็จะมอบหมายให้ผู้หญิง ซึ่งโดยสภาพร่างกายเป็นฝ่ายที่คลอดลูก จึงควรที่จะเลี้ยงลูก “เป็นแม่” และดูแลงานบ้าน เป็น “แม่บ้าน” ไปพร้อม ๆ กัน ในขณะที่ผู้ชายจะสังกัดอยู่อีกด้านคือการออกไปทำงานนอกบ้านหาเลี้ยงครอบครัว ผลพวงจากการให้ความสำคัญของคำว่า “ที่บ้าน” สู่คำว่า “ครอบครัว” เป็นผลสืบเนื่องถึงการให้ความสำคัญของคำว่า “ส่วนตัว” (Private) ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับคำว่า “ส่วนรวม” (Public) อีกด้วย นอกจากนี้ยังอธิบายถึงหลักในการแบ่งพื้นที่ของ “ที่บ้าน” กับ “ที่สาธารณะ” ว่าสามารถแบ่งได้จาก

1. ลักษณะทางกายภาพ เช่น ที่บ้าน ที่ทำงาน พฤติกรรมก็ต้องแตกต่างกัน
2. ประเภทของกิจกรรมที่ทำในแต่ละพื้นที่ เช่น งานบ้านคือกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นอย่างใกล้ชิดรอบ ๆ ตัวแม่
3. หน้าที่และความหมายของแต่ละพื้นที่ เช่น การที่ผู้ชายทำงานนอกบ้าน เมื่อกลับมาบ้าน บ้านก็คือที่พักผ่อนดังนั้นจึงไม่ต้องทำงานบ้าน เพราะบ้านไม่ใช่ที่ทำงาน แต่สำหรับผู้หญิงแล้ว บ้านคือที่ทำงาน

การรักษาพื้นที่ให้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงอยู่ในที่ของตนเองนั้น ยังมีเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนด ควบคุมให้เป็นไปตามกรอบที่สังคมตั้งไว้โดยอาศัยหลักการกลไกทางวัฒนธรรม คือ

1. การผูกพันด้วยภาระภายในบ้าน คือ การสร้างงานภายในบ้านให้มีลักษณะกระจุกระจิก กินเวลา ต้องทำอยู่ตลอดเวลาไม่มีวันจบสิ้นและต่อเนื่อง โดยมอบหมายงานให้แก่ผู้หญิง

2. การออกแบบ “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมทางวัตถุแก่ผู้หญิง โดยอาศัยกิจกรรมพื้นฐานของทุกคน คือ การกิน อยู่ หลับ นอน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นวัตถุทางวัฒนธรรม เช่น ที่นอน เสื้อผ้า ซึ่งมีอยู่ในบ้านทั้งสิ้น

3. การอบรมบ่มเพาะ (Socialization) เด็กผู้หญิงจะได้รับการอบรมสั่งสอนว่าสิ่งที่ทำนั้น (งานบ้าน) เป็นงานที่ผู้หญิงพึงกระทำ

รายงานการวิจัยของวันทนี วาสิกะสิน และสุนีย์ เหมะประสิทธิ์ (วันทนี วาสิกะสิน, 2546, น. 70) “เรื่องการศึกษาค่านิยมและทัศนคติของสังคมไทยต่อสตรีที่มีผลต่อปัญหาครอบครัวและสังคม” พบว่าในบทบาทการเป็นแม่นั้น สังคมคาดหวังให้เป็นผู้ดูแลลูก ส่วนบทบาทภรรยา สังคมคาดหวังให้ประพฤติปฏิบัติเชื่อฟังสามี สังคมยังคาดหวังบทบาทของลูกสาวว่าจะต้องรับภาระงานบ้านมากกว่าลูกชายและดูแลพ่อแม่ยามแก่ชรา และในบทบาทหน้าที่การงาน มีผู้เห็นด้วยเป็นจำนวนมากว่าผู้หญิงได้รับโอกาสทางการงานน้อยกว่าผู้ชาย เนื่องจากค่านิยมของสังคมต่อผู้หญิง เป็นไปในลักษณะผู้ชายเป็นใหญ่ หรือค่านิยมเชิงซ้อน (Double Standard) จะเห็นได้ว่าผู้หญิงถูกคาดหวังจากสถานภาพและบทบาททางสังคมเป็นอย่างมาก สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงต้องเผชิญปัญหาสภาวะทางด้านอารมณ์และจิตใจหรือมีปัญหาสุขภาพจิต ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าตัวเองนั้นต่ำต้อย ไร้ศักดิ์ศรีต้องพึ่งพาผู้ชาย ไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง

นอกเหนือจากความสำคัญระหว่าง “ในบ้าน” กับ “นอกบ้าน” ที่แตกต่างกันตามบทบาทแล้ว ลักษณะและปริมาณของกิจกรรมยังแตกต่างกันอีกด้วย กิจกรรมที่ทำในบ้าน ที่มีประเภทน้อยกว่า เช่น การเลี้ยงดูลูก ดูแลบ้าน เป็นกิจกรรมที่คับแคบและดูซ้ำซาก ไม่มีการเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลง ในขณะที่งานนอกบ้านนั้น มีบทบาทที่กว้างขวางกว่ามาก เพราะมี

กิจกรรมให้ทำมากกว่า มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงทำให้งานนอกบ้านได้รับการให้ความสำคัญมากกว่างานในบ้าน ในขณะที่ผู้หญิงมีพื้นที่อยู่ในบ้าน ทำงานบ้าน เลยถูกมองว่ามีอำนาจน้อยกว่าตามไปด้วย ค่านิยมเกี่ยวกับความแตกต่างทางเพศที่ไม่ยุติธรรมนี้ เรียกว่า ค่านิยมเชิงซ้อน (Double Standard) เป็นค่านิยมที่ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง เป็นค่านิยมที่ยกย่องให้ผู้ชายเป็นใหญ่ เป็นฝ่ายที่มีสิทธิ์เหนือกว่าหรือเป็นเรื่องปกติเมื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เมื่อผู้หญิงทำกิจกรรมนั้น กลับถูกมองว่าไม่เหมาะสมหรือมีความผิด

บทบาทของผู้หญิงถูกสังคมกำหนดให้อยู่ภายในบริเวณของ “บ้าน” สิ่งที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในบ้านทุกอย่างตลอดจนกิจกรรม จึงขึ้นตรงกับผู้หญิง ซึ่งอยู่ในสถานภาพ ลูก ภรรยา และแม่ ส่วนบทบาทของผู้ชายนั้นจะอยู่นอกบ้านหรือพื้นที่สาธารณะเป็นหลัก แต่ในสังคมปัจจุบัน เมื่อผู้หญิงก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้านเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงแบกรับภาระของงานบ้านไปพร้อมกัน ตลอดจนสิทธิของผู้หญิงในเรื่องเสมอภาคที่เพิ่มมากขึ้น ภาระงานบ้านบางอย่าง ผู้ชายจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น เมื่อพิจารณาจากบทบาททางเพศที่สังคมกำหนด พบว่าบทบาทของผู้ชายและผู้หญิง เกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 อย่าง ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงให้มีความแตกต่างกัน คือ

1. ปัจจัยที่กำหนดทางชีวภาพ

ความแตกต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนระหว่างผู้ชายและผู้หญิง คือ สรีระตามธรรมชาติ เช่น ผู้ชายจะมีรูปร่างที่บึกบึน แข็งแรง โครงสร้างทางร่างกายใหญ่ ในขณะที่ผู้หญิงจะมีรูปร่างที่บอบบางกว่า ในขณะที่ผู้หญิงมีประจำเดือน มีการตั้งครรภ์ ความแตกต่างทางธรรมชาตินี้เอง ส่งผลให้เกิดการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่สมมุติและยอมรับกันว่ามีความเหมาะสมตามสรีระของแต่ละเพศ เช่น ผู้ชายรับผิดชอบในการล่าสัตว์ หาอาหาร ตลอดจนกิจกรรมนอกบ้านตามสรีระทางร่างกายที่เหมาะสม ในขณะที่ผู้หญิงจะรับผิดชอบการดูแลลูกตลอดจนงาน

2. ปัจจัยที่กำหนดทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมมีความสำคัญต่อการกำหนดบทบาทที่แตกต่างกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิง โดยผ่านการอบรมสั่งสอน การกำหนดบทบาทให้ผู้ชายเป็นผู้นำ มีอำนาจในการตัดสินใจ ในขณะที่ผู้หญิงที่มีความอ่อนแอกว่า ส่งผลให้ต้องเป็นผู้คอยสนับสนุน ในสังคมไทยมีสุภาษิตที่ว่า “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” ตลอดจนการได้รับโอกาสทางสังคมที่มากกว่าของผู้ชาย ทำให้บทบาทของผู้ชายเด่นชัดขึ้น และได้รับบทบาทหน้าที่ที่สำคัญมากกว่าผู้หญิง ส่งผลให้เกิดแนวความคิดให้ความสำคัญแก่ผู้ชายที่เหนือกว่าผู้หญิง โดยเรียกแนวคิดนี้ว่า “ปิตาธิปไตย”

แนวคิดเรื่องปิตาธิปไตย (Patriarchy) หรือแนวคิดชายเป็นใหญ่

แนวคิดปิตาธิปไตย (Patriarchy) เป็นแนวคิดหรือค่านิยมที่เชื่อว่าระบบชายเป็นใหญ่ ได้ฝังรากลึกในสังคมมานานแล้ว และยังเป็นต้นตอที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมทางเพศขึ้น ในปัจจุบันมีการให้ความหมายของคำว่าชายเป็นใหญ่ไว้ 3 ลักษณะ (ชัชณะ รุ่งปัจฉิม, 2543, น. 67, อ้างถึงใน มาลี จิรวฒนานนท์, 2545, น. 46)

ลักษณะแรก หมายถึง การที่ฝ่ายชายมีอำนาจครอบงำฝ่ายหญิง (Male Domination)

ลักษณะที่สอง หมายถึง ลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝ่ายชายอยู่เหนือฝ่ายหญิง (The Power Relationship)

ลักษณะที่สาม หมายถึง ระบบ (System) ที่ฝ่ายหญิงต้องตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบฝ่ายชายทุกด้าน

เอเดรียน ริช (Adrienne Rich) เสนอหลักการของการถ้อยระบบปิตาธิปไตยว่า เป็นระบบที่มีมานานแล้ว เกิดพร้อมกับการเริ่มต้นของระบบสังคมเมือง และฝังรากอยู่ในความเชื่อของคนในสังคมด้วย ความจริง ระบบชายเป็นใหญ่ หมายถึงการกดขี่โดยผู้ชาย การถ้อยระบบชายเป็นใหญ่เป็นอำนาจของผู้ชายในทางครอบครัวยุทธ สังคม อุดมการณ์ ระบบการเมือง ซึ่งผู้ชายได้ใช้อำนาจการกดขี่โดยตรง หรือพิธีกรรม ประเพณี กฎหมาย ภาษา ขนบธรรมเนียม ลำนวนโวหาร การศึกษา การแบ่งงานกันทำ มีส่วนกำหนดบทบาทที่ผู้หญิงควรทำหรือไม่ควรทำในลักษณะที่ผู้หญิงตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย และไม่ว่าจะมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร หรือทางเลือกทางเพศจะเป็นอย่างไร ผู้หญิงก็ยังคงอาศัยอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชายเสมอ (ปราบดา ประภาศิริ, 2548, น. 11)

สรุปได้ว่า ในสังคมและวัฒนธรรมที่มีระบบปิตาธิปไตยหรือชายเป็นใหญ่ ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นตัวกำหนดบุคลิกลักษณะและบทบาทของผู้ชายว่าต้องเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง อดทน มีพลัง มีการตัดสินใจที่ดี ใช้อำนาจและเป็นผู้นำ รวมถึงบทบาทหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัว และจากการเติบโตขึ้นมาในสังคมที่ผู้ชายเป็นผู้นำ การทำงานหรือประกอบอาชีพจึงเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งอำนาจ (Power) แก่ผู้ชาย

การกำหนดบทบาทที่แตกต่างกันตามเพศที่เห็นอย่างชัดเจน ในการศึกษาตามแนวทางของสตรีศึกษาเรียกว่า “ทวิลักษณ์” ซึ่งมีลักษณะเป็นคู่ตรงข้าม เป็นการอธิบายความแตกต่างแบบคู่ขนานระหว่างเพศ โดยฝ่ายแรงงานหญิงของมูลนิธิเพื่อนหญิง ได้ยกตัวอย่างความเป็นหญิง ความเป็นชายที่สังคมกำหนดลงในคู่มือแรงงานที่จัดพิมพ์โดยองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) โดยกำหนดไว้ดังนี้ (ปณิฏฐา จิงจะดี, 2549, น. 24)

<u>ความแตกต่าง</u>	<u>ผู้ชาย</u>	<u>ผู้หญิง</u>
ด้านร่างกาย	แข็งแรง	อ่อนแอ
ด้านจิตใจ	เข้มแข็ง	อ่อนโยน
ด้านอารมณ์	ใช้เหตุผล	ใช้อารมณ์
ด้านสติปัญญา	ฉลาด สุขุม รอบคอบ	โง่งเงลา เบาปัญญา
ด้านสังคม	วิพากษ์วิจารณ์	ซุบซิบนินทา
ด้านบทบาท	เป็นผู้นำ	เป็นผู้ตาม
ด้านภาระหน้าที่	กิจกรรมที่ทำอยู่นอกบ้าน	กิจกรรมที่ทำอยู่ภายในบ้าน

แนวคิดเรื่องบทบาทของพ่อ

การนำเอาแนวคิดเรื่องเพศและบทบาทที่ถูกกำหนดขึ้นมาใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ เป็นการอธิบายและวิเคราะห์ถึงบทบาทของผู้ชาย (บทบาทพ่อ) ที่มีส่วนร่วมในเรื่องภายในบ้าน โดยเฉพาะการเลี้ยงดูลูกที่เป็นเด็กที่มีอาการออทิสติก ซึ่งบทบาทการเลี้ยงดูลูกในอดีตล้วนถูกมองว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง นอกจากนี้พ่อยังมีบทบาทด้านอื่น ๆ ซึ่งส่งผลดีต่อครอบครัวและสังคมอีกด้วย

S.L.H. Anderson (1982) (อัจฉรา พุ่มมณีกร, 2537, น.33) อธิบายบทบาทของพ่อ โดยแยกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.บทบาทด้านการอบรมเลี้ยงดู หมายถึง พฤติกรรมของพ่อที่เกี่ยวกับการดูแลลูก ให้มีการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ได้แก่

- ดูแลสุขภาพร่างกายของลูก
- อบรมดูแลลูกเมื่อลูกเป็นวัยรุ่น
- ดูแลลูกเมื่อลูกไม่สบาย
- รับฟังความคิดเห็นของลูก
- สนใจในพฤติกรรมต่าง ๆ ของลูก
- ยอมรับสภาพอารมณ์ของลูก

2.บทบาทด้านการแก้ปัญหา หมายถึง พฤติกรรมของพ่อที่เกี่ยวกับการตัดสินใจปัญหา ซึ่งสมาชิกในครอบครัวประสบ ได้แก่

- ช่วยเหลือลูกแก้ปัญหาต่าง ๆ
- แก้ปัญหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู

- ตัดสินปัญหาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของลูก
- ตัดสินปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว
- ตัดสินใจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว
- ตัดสินใจเกี่ยวกับสถานที่ศึกษาของลูก

3.บทบาทด้านการหาเลี้ยงครอบครัว หมายถึง พฤติกรรมของพ่อที่เกี่ยวกับการหารายได้ของครอบครัว ได้แก่

- ให้ความสำคัญในเรื่องการหาเลี้ยงครอบครัว
- หารายได้เพิ่มขึ้นเมื่อลูกเติบโตขึ้น
- เป็นกำลังสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัว
- สนใจโปรแกรมต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความก้าวหน้าทางด้านการเงิน
- วางแผนทางด้านการเงินของครอบครัว
- ให้ความสำคัญในเรื่องหน้าที่การงานเป็นอันดับแรก

4.บทบาทด้านการเป็นแบบอย่างทางสังคม หมายถึง พฤติกรรมของพ่อในอันที่จะพัฒนาความรู้สึกของลูกต่อสังคม ได้แก่

- กำหนดระเบียบต่าง ๆ สำหรับลูก
- ร่วมกิจกรรมของโรงเรียน
- ติดตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม
- อาสาในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
- เป็นแบบอย่างทางด้านระเบียบวินัย
- สั่งสอนให้ลูกแสดงบทบาทแบบที่สังคมนิยม

5.บทบาทด้านนันทนาการ หมายถึง พฤติกรรมของพ่อที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมยามว่างแก่สมาชิกในครอบครัว ได้แก่

- ส่งเสริมลูกให้ร่วมกิจกรรมในยามว่าง
- หาเวลาว่างเพื่อพักผ่อนกับครอบครัว
- หาเวลาว่างในแต่ละวันเพื่อจัดนันทนาการ
- จัดกิจกรรมในยามว่างสำหรับสมาชิกในครอบครัว
- รักษาสมรรถภาพของร่างกายให้ดีอยู่เสมอ เพื่อร่วมกิจกรรมยามว่างกับลูก
- สนใจในกิจกรรมยามว่างของลูก

บทบาทของพ่อในการดูแลลูก

ทวิรัสมิ ธนาคม และคนอื่น ๆ (2512, น. 106-107) ให้ความสำคัญต่อบทบาทของพ่อในครอบครัวว่า พ่อมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อบทบาททางจิตวิทยาในการพัฒนาบุคลิกของลูกชายหญิง บทบาทของพ่อจะเพิ่มพูนความสำคัญมากขึ้นเมื่อลูกเติบโตแต่ละระยะ และจะขึ้นถึงขีดสูงสุดเมื่อเด็กอยู่ในระยะเริ่มเข้าวัยรุ่น ซึ่งนักจิตวิทยาเด็กกล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องมีพ่อ เนื่องจาก

1. เด็กหญิงและเด็กชายจะต้องเห็นแบบอย่างของผู้ชายเพื่อจะได้ทราบถึงแบบอย่างของการเป็นสามีหรือพ่อ ตลอดจนความรับผิดชอบที่สามีพึงมีต่อภรรยาและลูก

2. เด็กผู้ชายจะได้ทราบว่าเมื่อโตขึ้นควรจะมีปฏิบัติตัวอย่างใด ลูกชายต้องการเลียนแบบพ่อเท่านั้น ช่วยให้เด็กชายเป็นผู้ชายแท้ ทั้งในด้านความสนใจ นิสัย การสนใจและความปรารถนา และพ่อจะช่วยให้ลูกปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริง

3. เด็กหญิงจะได้รู้จักบทบาทของผู้ชาย เพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมที่เป็นชายและการประพฤติตนต่อชาย

4. พ่อมีส่วนช่วยวางแบบอย่างทางเพศสำหรับผู้ชาย และปลูกฝังลักษณะทั่วไปของผู้ชายให้แก่ลูกชาย คือความเข้มแข็ง ความรับผิดชอบตามบทบาท

5. พ่อที่สนิทสนมกับลูกชาย มีโอกาสที่จะพูดคุยกันอย่างผู้ชาย ลูกจะไม่กลัวพ่อและไม่รู้สึกอับอายเมื่อเกิดความสงสัยเรื่องเพศหรือเรื่องอื่น ๆ ก็จะได้ปรึกษาหาหรือพ่อได้แทนที่จะไปแสวงหาคำตอบจากผู้ที่ไม่สามารถให้คำตอบที่ถูกต้องได้

6. ความสัมพันธ์ระหว่างลูกชายกับพ่อ จะช่วยให้ลูกได้เรียนรู้วิถีผูกมิตรไมตรีกับผู้ชายอื่น ที่จะต้องคบหาสมาคมด้วย

7. ความเข้มแข็งเป็นหัวหน้าครอบครัวให้ความคุ้มครองปลอดภัยในแง่ของเพศชาย เป็นผู้นำในเรื่องต่าง ๆ จะช่วยให้ลูกเกิดศรัทธาและต้องการเลียนแบบเช่นนี้บ้าง

ในขณะที่บทบาทของแม่นั้น ทวิรัสมิ ธนาคม (2518, น. 195) อธิบายว่า จะต้องเป็นเพื่อนที่ดีของลูก มีความรู้รอบตัวดี ปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ใจเย็น แก้ปัญหาได้อย่างสงบ มีอารมณ์ขัน อ่อนโยนและยิ้มแย้มแจ่มใส โดยแบ่งหน้าที่หลักของแม่ในการดูแลลูกออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. คอยดูแลลูกให้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้ กิน นอน เล่น พักผ่อนเป็นเวลา
2. จัดหาอาหารที่มีประโยชน์ให้กิน และช่วยปลูกฝังนิสัยการกินที่ดี
3. สอนให้รักษาความสะอาดส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ให้แต่งงานให้ประณีตอยู่เสมอ
4. คอยฝึกฝนกริยามารยาทที่ดีงาม ตามวัฒนธรรมไทย เช่น มารยาทการกิน การแสดงความเคารพผู้ใหญ่

5. สอนศีลธรรมโดยการทำให้เห็นตัวอย่างที่ดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู
6. สอนให้ลูกรู้จักเก็บรักษาสมบัติของตนและของครอบครัว
7. ต้องการใกล้ชิดและเป็นเพื่อนกับแม่เพื่อจะเลียนแบบแม่
8. สอนให้ลูกเรียนรู้ว่าสิ่งใดมีค่าสำหรับผู้หญิงจากแม่ เช่น ชีวิตสมรสที่สมบูรณ์ บ้านที่น่าอยู่อาศัย การเป็นแม่บ้านที่ดี เรื่องเพศ การแต่งกาย มารยาท
9. ช่วยพัฒนาการทางด้านอารมณ์แก่ลูก ให้ความรู้ในเรื่องเพศตามวัยของลูกสาวที่จะรับได้ ให้เห็นว่าเป็นเรื่องปกติในชีวิต

สุทธิชาติ จิราธิวัฒน์ (เทียนทิพย์ ไชยฉัตรเชาวกุล, 2543, น. 22) ให้สัมภาษณ์เรื่องการเลี้ยงลูกตอนนิตยสารรักลูก ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. สอนลูกให้รู้จักธรรมชาติ เพราะมีความเชื่อว่าการอยู่กับธรรมชาติทำให้จิตใจสดชื่น เมื่อมีจิตใจเป็นธรรมชาติ ความอ่อนโยนในตัวจะมีมากขึ้น เกิดความเข้าใจเห็นใจคนอื่น ได้มากขึ้น ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดีอย่างหนึ่ง
2. ต้องพูดจริง ไม่โกหกลูก เพื่อลูกจะได้จริงใจ ไม่โกรธหรือใช้อารมณ์ในการพูดกับลูก
3. ไม่บังคับลูกให้ทำตามอย่างที่ตนต้องการไม่เข้มงวดกับลูกมากนัก
4. ถ้ายกตัวอย่างที่ตนทราบ แล้วบอกว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร
5. ให้ความรัก ความอบอุ่น และเข้าใจกัน ใกล้ชิดตลอดเวลาที่มีโอกาส
6. ต้องเข้าใจและให้เกียรติซึ่งกันและกันต่อภรรยา ทั้งการปฏิบัติและวาจาเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก
7. สอนให้ลูกมีความรับผิดชอบ เพื่อต่อไปในอนาคตจะทำอะไรได้ดี ไม่ว่าจะเป็นความรับผิดชอบต่อการงาน ครอบครัว และต่อประเทศชาติ

8. รู้จักบริหารเวลาให้ดี มีความสมดุลทั้งในการทำงานและครอบครัว

เฮนรี บี บิลเลอร์ (พิมพ์ใจ นานรัมย์, 2545, น. 27) กล่าวเอาไว้ว่า

พ่อแม่มีอิทธิพลอย่างมากต่อพัฒนาการของทารก มีข้อมูลชี้ชัดว่า เด็กที่ขาดการเอาใจใส่จากพ่อในช่วงแรกของการพัฒนาการนั้น จะส่งผลให้มีพัฒนาการเป็นไปอย่างค่อนข้างลำบาก ในขณะที่เด็กที่ได้รับการเอาใจใส่จากพ่อเป็นอย่างดี จะเป็นการช่วยเพิ่มความสามารถด้านต่าง ๆ ของเด็กในช่วงก่อนวัยเรียน

ดังนั้น พ่อจึงมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากต่อพัฒนาการของลูก ตั้งแต่ภรรยาตั้งครรภ์ คลอดลูก จนถึงการเลี้ยงดูลูกซึ่งมีส่วนสำคัญไม่น้อยไปกว่าแม่ นอกจากสุขภาพด้านร่างกายแล้ว พ่อยังมีส่วนสำคัญต่อสุขภาพจิตของทั้งแม่และลูกด้วย

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (อัจฉรา พุ่มมณีกร, 2537, น. 38) อธิบาย ความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อกับลูกว่า เป็นการปฏิบัติต่อกันระหว่างพ่อกับลูก ในการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน รูปแบบของความสัมพันธ์ แบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ

1. ความสัมพันธ์แบบปล่อยตามใจ – เด็กที่ได้รับการอบรมแบบนี้ มักควบคุมความประพฤติของตนไม่ได้ ขาดความเคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่ ขาดความรับผิดชอบ ไม่รู้จักคุณค่าในตัวเอง ไม่เคารพสิทธิผู้อื่น

2. ความสัมพันธ์แบบการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด – เด็กที่ได้รับการอบรมแบบนี้ มักขาดความคิดริเริ่ม ชอบทำตามคำสั่งมากกว่าการคิดเอง ปกครองตนเองไม่ได้ ขาดความรับผิดชอบ ถ้าไม่มีใครบังคับจะทำอะไรไม่ถูก

3. ความสัมพันธ์แบบใช้เหตุผลเพื่อทำความเข้าใจกัน – เด็กที่ได้รับการอบรมแบบนี้ มีความรับผิดชอบสูง ควบคุมตนเองได้ มีสัมมาคารวะต่อผู้อื่น เห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความสามารถในการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดี และมีความสามารถในการเป็นผู้นำมากเป็นพิเศษ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (กระบี่ ชลวิทย์, 2543, น. 15) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ มารยาท และข้อปฏิบัติ ในเรื่องเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของพ่อแม่ที่พึงปฏิบัติต่อกัน (มีหน้าที่ 5 ประการ โดยยึดหลักทิศ 6) คือ

1. ตักเตือนไม่ให้ลูกทำความชั่ว
2. สั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
3. ส่งเสริมให้การศึกษา
4. พิจารณาคุ้มครองที่เหมาะสมให้
5. มอบทรัพย์สินให้เมื่อถึงเวลาอันควร

คุณสมบัติที่ดีของพ่อ (เจดีย์ บุรีภักดี และคณะ, 2526, น. 38-40, อ้างถึงใน อัจฉรา พุ่มมณีกร, 2537, น. 42) จะต้องประพฤติอยู่ในกรอบ 5 ประการ คือ เป็นพ่อที่ดีของลูก เป็นสามีที่ดีของภรรยา เป็นหัวหน้าที่ดีของครอบครัว เป็นตัวอย่างที่ดีแก่สมาชิกในครอบครัว และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

Lewis & Salt (1986) (สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2544, น. 201) เผยผลการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับพ่อในยุค 1940-1950 ว่ายังไม่ได้เน้นเรื่องการดูแลลูกมากนัก แต่จะเป็นฝ่ายช่วยเหลือแม่บ้างเล็กน้อย ต่อมาในช่วงยุค 1960 ภายหลังจากที่แม่ออกไปทำงานนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น ได้มีการเรียกร้องให้พ่อช่วยทำงานบ้านและดูแลลูกเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนการแสดงให้เห็นถึงผลเสียของการขาดพ่อในบ้าน

และในช่วง 1970-80 มีงานวิจัยที่บอกว่าพ่อแม่จะต้องมีความเท่าเทียมกันในการดูแลลูกและใส่ใจการพัฒนาของลูกเพิ่มมากขึ้น

Segal (1995) อธิบายว่าช่วงปี 1970 เริ่มมีงานศึกษาที่เน้นให้เห็นความสำคัญของพ่อในบ้าน และปัญหาการขาดพ่อในบ้านอันจะทำให้สร้างปัญหาของการพัฒนาเด็ก โดยเฉพาะเด็กผู้ชาย ดังนั้น พ่อควรจะเป็นผู้สอนและเป็นแบบอย่างแก่ลูก นอกจากนี้ Graeme Russell (1986) ยังศึกษาถึงความสำคัญของพ่อต่อเด็กทารก โดยเสนอว่าพ่อก็สามารถช่วยให้เด็กทารกพัฒนาการได้ดีเท่ากับแม่อีกด้วย ดังนั้น บทบาทของพ่อในยุคใหม่ก็คือ ผู้ชายเอาใจใส่ดูแลลูกตั้งแต่เกิดจนโต ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ผ่านมา ซึ่งพ่อจะใช้เพียงอำนาจอย่างเดียว หน้าที่ดูแลลูกถูกยกให้เป็นหน้าที่ของแม่

Kreamer อธิบายว่า บทบาทพ่อที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่สังคมเคยมองว่า พ่อที่ดูแลลูกนั้น “ไม่เป็นผู้ชาย” เพราะแย่งหน้าที่ของผู้หญิง ในปัจจุบันภพดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป พ่อที่สนใจแต่งงาน ละเลยหน้าที่ในครอบครัวกลายเป็นปัญหาแก่ภรรยาและลูก ภาพของการทำงานบ้านหรือดูแลลูกโดยพ่อ ได้รับการยกย่องว่าเป็นการช่วยเหลือและเป็นการแสดงออกถึงความรัก เป็นต้นกำเนิดแนวคิด “พ่อบ้าน” หรือผู้ชายที่รักบ้าน (Family man) ถือเป็นบทบาทพ่อตามอุดมคติในปัจจุบัน

กิตติพัฒน์ นนทบุรีมณฑล (พิมพ์ใจ นานรัมย์, 2545, น. 39) กล่าวถึงบทบาทพ่อที่พึงประสงค์ในกระแสโลกาภิวัตน์ว่า บทบาทของพ่อที่พึงประสงค์ น่าจะครอบคลุมทั้งการแสดงออกให้ลูก ๆ เห็นความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างพ่อและแม่ พ่ออาจจะล้างจาน ทำกับข้าว หรือทำความสะอาดบ้าน หรือเอาเสื้อผ้าไปซัก ป้อนข้าวลูก งานเหล่านี้น่าจะเกิดจากการรับรู้ว่าเป็นงานที่พ่อแม่สามารถทำงานร่วมกันได้หรือผลัดกันทำ หรือทำตามความถนัด ความเหมาะสม มากกว่าจะมาแยกแยะว่างานนั้นเป็นงานของผู้หญิงหรือของผู้ชาย การทำงานบ้านเหล่านี้เป็นงานที่เรียบง่าย แต่ปลูกฝังให้ลูกไม่มีอคติทางเพศและให้เกียรติเพศตรงข้ามอย่างเท่าเทียมกัน

วิลาวัลย์ ศรีสุวัฒน์ (พิมพ์ใจ นานรัมย์, 2545, น. 40) อธิบายเพิ่มว่า การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูของพ่อ นอกจากจะมีความสำคัญต่อลูกแล้ว ยังมีผลต่อเนื่องถึงความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสและสัมพันธ์ภาพระหว่างแม่กับลูกอีกด้วย ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของพ่อในการเลี้ยงดูลูกตั้งแต่แรกเกิดนั้นจะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของแม่ในการเลี้ยงดูลูก ทำให้ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจแก่แม่ในระยะหลังคลอด ทำให้แม่เกิดกำลังใจและมีความรู้สึกภูมิใจ เกิดความมั่นใจในการเป็นแม่ สามารถปรับตัวตอบบทบาทการเป็นแม่ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้พ่อและแม่มีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและเข้าใจกัน มีความรักความผูกพันกันยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีผลถึงสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างแม่กับลูกอีกด้วย

การศึกษาประวัติบทบาทพ่อ

ชีนสุช ฤกษ์งาม (2536) ได้อธิบายการศึกษบทบาทพ่อในต่างประเทศที่พบมากเป็นสังคมอเมริกัน โดยให้ข้อสรุปไว้ 3 แบบ

1.บทบาทแบบดั้งเดิม – ในอดีต ภาพของพ่อจะเป็นผู้ที่อยู่โดดเดี่ยวและเหินห่างจากลูก แม้จะได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากลูก แต่ก็เป็นผู้ที่น่ากลัว พ่อจะรับรู้ว่ามีหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว โดยที่แม่จะเป็นผู้ดูแลลูก ดังนั้น พ่อจึงมีบทบาทในการเลี้ยงดูลูกน้อยมาก จะเอาใจใส่เฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการสืบต่ออาชีพเท่านั้น

ตามประวัติศาสตร์อเมริกาในยุคแรก (ค.ศ.1620-1800) สังคมยุคนั้นเป็นสังคมเกษตรกรรม ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต พ่อจึงมีอำนาจสูงสุดในครอบครัวเพราะเป็นผู้ทำหน้าที่ในไร่ การผลิตสินค้า การค้าขาย นอกจากนี้ยังสามารถควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในครอบครัว ได้แก่ การตัดสินใจและแก้ไขปัญหาในครอบครัว การฝึกอาชีพโดยจะส่งลูกชายให้มีความรู้พื้นฐานในการทำไร่ ส่วนแม่จะฝึกฝนลูกสาวเพื่อทำงานบ้านและเลี้ยงดูเด็ก

ระยะต่อมา ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีอาชีพต่าง ๆ มากขึ้น แต่พ่อก็ยังคงมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวเป็นหลัก เพราะต้องออกจากบ้านไปทำงาน โดยปล่อยให้แม่ทำหน้าที่ดูแลบ้านและเลี้ยงลูกเช่นเดิม นอกจากนี้การแสดงบทบาทของพ่อต่อลูกชายและลูกสาวยังมีความแตกต่างกัน พ่อจะเป็นผู้แนะนำเกี่ยวกับเรื่องการศึกษา การเมือง และเรื่องอื่น ๆ ของสังคมภายนอกแก่ลูกชาย โดยความสัมพันธ์จะค่อนข้างเหินห่างและเป็นทางการ แต่กับลูกสาว พ่อจะมีการแสดงออกทางอารมณ์ที่นุ่มนวลกว่า

2.บทบาทแบบพ่อสมัยใหม่ – บทบาทพ่อเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ค.ศ.1800 เนื่องจากสังคมอเมริกันมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม การเกิดขึ้นขององค์กรและหน่วยงานราชการต่าง ๆ มีการอพยพย้ายถิ่นจากไร่เข้าสู่โรงงานและการประกอบอาชีพในตัวเมือง ทำให้งานและบ้านถูกแยกออกจากกัน สิ่งเหล่านี้มีผลต่อบทบาทหน้าที่ภายในครอบครัว และทำให้บทบาทของพ่อเปลี่ยนไปจากยุคเดิมด้วย แม้จะมีบทบาทหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว แต่พ่อก็ไม่ใช่อำนาจสูงสุดในบ้านอีกต่อไป เพราะลูกไม่ต้องเรียนรู้บทบาทจากพ่อเพราะมีโรงเรียนและสถาบันต่าง ๆ เป็นผู้สอนการประกอบอาชีพให้แทน ส่วนแม่ก็เริ่มมีบทบาทในงานนอกบ้านมากขึ้น

3.บทบาทพ่อในอนาคต – การมีบทบาทร่วมของพ่อแม่ในการดูแลลูก หรือที่เรียกว่าบทบาทแบบแอนโดรจีนัส (Androgynous Fatherhood) ตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา ซึ่งพ่อมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จในพัฒนาการของลูก โดยเน้นที่

- 1.)ความสำเร็จในการพัฒนาเอกลักษณ์ทางเพศ (Sex-Role Identity)
- 2.)ความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน (Academic Performance)

3.)การพัฒนาทางจริยธรรม (Moral Development)

สำหรับบทบาทของพ่อในแถบเอเชีย จะมีลักษณะแบบดั้งเดิมมากกว่า เช่นที่ญี่ปุ่น บทบาทของการเลี้ยงดูลูกจะเป็นของแม่แต่เพียงผู้เดียว เพราะผู้ชายญี่ปุ่นต้องทุ่มเทให้กับการทำงานและมีความผูกพันกับสถาบันและเพื่อนร่วมงานมาก ช่วงชีวิตหลังเลิกงานต้องไปสังสรรค์กับเพื่อนแทนการกลับบ้านไปดูแลลูก ทำให้สังเกตได้ว่าเด็กญี่ปุ่นในปัจจุบันมีปัญหาเรื่องความประพฤติและขาดลักษณะแบบพ่อ วัฒนธรรมญี่ปุ่นมีการยกย่องพ่ออย่างสูง พ่อจึงมีอำนาจมากที่สุดในบ้าน ดังจะเห็นได้จาก พ่อจะได้ทานข้าวก่อน อาบน้ำก่อนทุกคนในบ้าน แต่ในประเทศจีนความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและลูกชาย ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในด้านการสืบทอดวงศ์ตระกูล ลูกชายจึงเป็นตัวแทนที่สำคัญของครอบครัว

ส่วนการศึกษาบทบาทพ่อในสังคมไทย สามารถศึกษาได้จากหลักฐานประวัติศาสตร์และวรรณคดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทพ่อในสังคมชั้นสูงเท่านั้น โดยปรากฏในรูปการอบรมสั่งสอน แนะนำให้คำปรึกษาในด้านการศึกษา อาชีพ และสังคมภายนอกครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ เช่น พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 5 พระราชนิพนธ์แก่มเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร และเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งเสด็จไปทรงศึกษาต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. 2428 ในระยะหลัง เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเช่นเดียวกับในสังคมตะวันตกเนื่องจากสถานภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน มีการเปลี่ยนแปลงในระบบครอบครัวโดยผู้หญิงออกจากบ้านไปทำงานมากขึ้น ส่งผลให้บทบาทของผู้หญิงในสังคมเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

ในงานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพ่อในสังคมไทย” (เฉลียว บุรีภักดีและคณะ, 2526) ทำการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับหน้าที่ของพ่อ ปัญหาทางสังคมปัจจุบันที่เกี่ยวกับบทบาทของพ่อ ความสำคัญของพ่อในสายตาแม่ ลูกและพ่อเอง คุณสมบัติที่ดีของพ่อ ข้อผิดพลาดของพ่อ ปัญหาของพ่อ และแนวทางในการพัฒนาและเผยแพร่บทบาทของพ่อ โดยผลวิจัย ได้สรุปบทบาทของพ่อ ดังนี้

1. บทบาทและหน้าที่ของพ่อที่มีต่อลูก มี 4 ประการ คือ เลี้ยงดูลูกให้ความรักและความห่วงใย อบรมสั่งสอนลูก ให้การศึกษาแก่ลูก และหาคุ้มครองให้ลูก ทั้ง 4 ประการนี้มีมาตลอดในวัฒนธรรมไทยตั้งแต่โบราณถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไปบ้างในระยะหลัง

2. ปัญหาและความกดดันในสังคมปัจจุบันที่เกี่ยวกับบทบาทพ่อ โดยวิเคราะห์จากเอกสาร บทความและจดหมายที่มีผู้เขียนถึงผู้จัดรายการวิทยุ – โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ สามารถสรุปได้คือ ปัญหาเมียมาก-เมียน้อย ปัญหาความไม่เข้าใจกันในครอบครัว ปัญหาการทำ

มาหากินและการห่างเหินจากครอบครัว ปัญหาสุขภาพ ปัญหาทางเพศ ปัญหาบ้ายมุข-สิ่งเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาเครือญาติ ปัญหาการเมืองการปกครอง การบริหารที่มีผลกระทบต่อพ่อ

3.ความสำคัญของพ่อ มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งต่อครอบครัว โดยสามารถแบ่งความสำคัญของพ่อต่อครอบครัวได้ 9 ประการคือ ดูแลลูกและภรรยาให้ได้รับความรัก ความอบอุ่น การเป็นกำลังทางเศรษฐกิจของครอบครัว ดูแลลูกให้ได้รับการศึกษาสูง อบรมสั่งสอนให้ลูกประพฤติดี เป็นผู้นำให้แก่ครอบครัว เป็นหลักความสามัคคีกลมเกลียวในครอบครัว เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก เป็นที่ปรึกษาและที่พึ่งทางใจของลูกและภรรยา และให้ทรัพย์สินเงินทองหรือช่วยเหลือในการสร้างฐานะแก่ลูก

4.คุณสมบัติที่ดีของพ่อ มี 5 ประการ คือ การเป็นพ่อที่ดีของลูก การเป็นหัวหน้าที่ดีของครอบครัว เป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีแก่สมาชิกในครอบครัว เป็นสามีที่ดี เป็นพลเมืองดีของสังคม

5.ข้อผิดพลาดของพ่อ ได้แก่ การมีภรรยาหลายคน การทะเลาะและตบตีภรรยา โมโหเกรี้ยวกราดกับลูกขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว การติดอบายมุข ใช้เงินมากจนเป็นหนี้สิน ทำโทษลูกด้วยอารมณ์ การไม่มีความยุติธรรม และยังมีประเด็นเรื่องความบกพร่องที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพและการปรับตัวของพ่อ ปัญหาดังกล่าวได้แก่ การมีอารมณ์ร้อน การเห็นแก่ตัว

6.ปัญหาคับอกคับใจของพ่อ พ่อมีความหนักใจ กังวลมากในช่วงอายุ 30-39 ปี โดยมีความกังวล 3 ประการ คือ การศึกษาของลูก เรื่องเศรษฐกิจในครอบครัว เรื่องการปฏิบัติตนของลูก

7.แนวทางที่จะผดุงเกียรติของพ่อ เพื่อให้บทบาทของพ่อมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเจริญ แก่ลูกหลานและสังคมสืบไป พ่อควรประพฤติอยู่ในกรอบแห่งคุณสมบัติที่ดีของพ่อ นอกจากนั้นทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นพ่อเอง ผู้เป็นภรรยาของพ่อ ลูก ๆ ของทุก ๆ ฝ่ายจะต้องช่วยกันเผยแพร่บทบาท และคุณสมบัติที่ดีของพ่อให้เป็นค่านิยมพื้นฐาน ซึ่งยอมรับกันทั่วไปในสังคมไทย

การพัฒนาสู่บทบาทพ่อ

การพัฒนาสู่บทบาทการเป็นพ่อ (ยาวลักษณ์ แฉขุนทด, 2539 อ้างถึงใน กรณิศนันท์ วิลาวัลย์, 2546, น. 19) ไม่ได้มีมาตั้งแต่กำเนิดเหมือนเพศหญิง แต่ความรักอยากเป็นพ่อนั้น เกิดจากการที่พ่อมีประสบการณ์และได้รับการเลี้ยงดูตั้งแต่วัยเด็กจากพ่อเป็นอย่างดี ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความรู้สึกอยากให้กำเนิดและต้องการที่จะมีส่วนช่วยเลี้ยงดูลูก รวมทั้งรู้สึกว่าลูก คือ บุคคลที่สำคัญที่สามารถถ่ายทอดทุกสิ่งจากตนได้ การที่พ่อจะสามารถพัฒนาสู่บทบาทการเป็นพ่อนั้น ต้องอาศัยการปรับตัวอย่างเหมาะสมของพ่อ ซึ่งกระบวนการปรับตัวต่อบทบาทการเป็นพ่อ จะมีองค์ประกอบคล้ายกับการปรับตัวต่อบทบาทการเป็นแม่ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับการปรับตัว

เข้าสู่บทบาทการเป็นพ่อได้ เนื่องจากการพัฒนาสู่บทบาทพ่อและแม่นั้นมีความคล้ายคลึงกัน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การเลียนแบบ (Mimicy) เป็นพฤติกรรมอันดับแรกที่พ่อนำมาใช้ปรับบทบาทของตนเอง โดยพฤติกรรมการเลียนแบบนี้จะเป็นพฤติกรรมการปฏิบัติที่ง่าย ๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ของการเป็นพ่อ ที่พ่อนั้นได้จดจำแบบอย่างจากพ่อของตนในวัยเด็ก เช่น การพูดคุย การแสดงท่าทางต่าง ๆ ต่อลูก

2. การแสดงบทบาทสมมุติ (Role play) การแสดงบทบาทสมมุติของพ่อนั้นจะไม่ใช่ชัดเจนเท่ากับการแสดงบทบาทสมมุติของแม่ เนื่องจากว่า บทบาทของพ่อในสังคมนั้นยังไม่ได้ให้ความกระจ่างชัดเท่ากับบทบาทของแม่ซึ่งได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากการเล่นของเด็กผู้หญิง คือ การเล่นตุ๊กตา แต่อย่างไรก็ตามการปรับตัวต่อบทบาทพ่อนั้นสามารถกระทำได้โดยสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติต่อบุตรของบิดาคนอื่น ๆ

3. การจินตนาการ (Fantasy) เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่าพ่อยอมรับต่อบทบาทของตนเองที่มีต่อลูก กล่าวคือ เมื่อพ่อทราบว่าตนเองกำลังจะเป็นพ่อ ก็จะเกิดจินตนาการถึงบทบาทที่ตนแสดง เช่น การอุ้มหรือการหยอกล้อกับลูก การมีส่วนร่วมในการช่วยภรรยาเลี้ยงดูลูก เป็นต้น

4. การรับรู้ การแสวงหาและการเลือกบทบาทที่เหมาะสม (Interjection – Projection – Rejection) หมายถึง เมื่อพ่อรับรู้ว่าจะต้องแสดงบทบาทการเป็นพ่อ จะแสวงหาความรู้และแบบอย่างของการเป็นพ่อจากบุคคลใกล้ชิด เช่น เพื่อนหรือญาติของตน เป็นต้น ตลอดจนค้นหารูปแบบการปฏิบัติตนจากประสบการณ์ที่เคยได้รับจากพ่อของตนเองในวัยเด็ก และนำแบบอย่างมาเปรียบเทียบกับตนเองว่า ถ้าตนเองแสดงบทบาทดังกล่าวจะมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงไร โดยถ้ามีความเหมาะสมและก่อให้เกิดความพึงพอใจ พ่อก็จะยึดแบบอย่างและการปฏิบัติเช่นนั้นต่อลูก แต่ถ้าบทบาทที่พ่อแสวงหานั้นไม่ก่อให้เกิดความพึงพอใจพ่อก็จะค้นหาแบบอย่างใหม่ที่ตนเองพึงพอใจต่อไป

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บทบาทพ่อ หมายถึง แบบแผน การกระทำ หรือพฤติกรรมที่ผู้มีสถานภาพเป็น “พ่อ” กระทำ ซึ่งสังคมมีส่วนกำหนดบทบาทให้พ่อทำตามบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ที่เหมาะสม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ทั้งนี้สังคมหนึ่งอาจคาดหวังถึงบทบาทของพ่อแตกต่างไปจากอีกสังคมได้

บทบาทพ่อเป็นบทบาทที่ติดมากับสถานภาพของเพศชายซึ่งสังคมกำหนดและคาดหวังว่าพ่อจะต้องเป็นผู้นำครอบครัว มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้องดูแลสวัสดิภาพของสมาชิกในครอบครัว จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่าบทบาทของพ่อ มักจะถูกมองว่ามีความ

เกี่ยวข้องกับหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวหรือมีความเกี่ยวข้องกับระบบอื่น ๆ ภายนอกครอบครัวซึ่งจะเป็นในเรื่องของเศรษฐกิจ บทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวของพ่อจึงเป็นส่วนเชื่อมโยงระหว่างสถาบันครอบครัวกับปัจจัยภายนอกนั่นเอง

แม้สังคมจะกำหนดและคาดหวังถึงบทบาทของพ่ออย่างชัดเจน แต่พบว่าบทบาทพ่อแต่ละคนจะมีแตกต่างกันตามในบางลักษณะซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะนิสัย ตัวตน ความรับผิดชอบ การยอมรับบทบาท อายุ อาชีพ ตลอดจนสถานะทางสังคม ดังนั้น ในบางครั้งบทบาทของพ่อจึงไม่เป็นไปตามที่สังคมกำหนดและคาดหวัง ส่งผลให้บทบาทที่แสดงออกจริงมีความแตกต่างกันด้วย

บทบาทพ่อในปัจจุบันมีความสำคัญไม่ต่างจากแม่เพราะนอกจากพ่อจะมีบทบาทในการทำงานนอกบ้านแล้ว ยังรับหน้าที่เกี่ยวกับงานในบ้าน ทั้งการดูแลบ้านและดูแลลูกอีกด้วย ถือเป็นผลดีสำหรับครอบครัวเพราะนอกจากจะเป็นการแบ่งเบาภาระของแม่ซึ่งต้องรับผิดชอบทั้งงานในบ้านและนอกบ้านเช่นเดียวกับพ่อ ยังเป็นการสร้างเสริมสัมพันธภาพที่ดีให้แก่ครอบครัว ลดปัญหาที่จะเกิดขึ้น และยังเป็นการช่วยเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมได้อีกด้วย ในส่วนของการศึกษาครั้งนี้ บทบาทพ่อในการดูแลลูกที่มีอาการออทิสติกยังได้ช่วยพัฒนาศักยภาพของลูกที่มีอาการออทิสติก ซึ่งต้องได้รับการดูแลมากกว่าเด็กปกติทั่วไป หากพ่อไม่มีบทบาทในการดูแลลูกปล่อยให้แม่เป็นภาระหน้าที่ของแม่ฝ่ายเดียว ย่อมส่งผลเสียและเป็นปัญหาตามมาทั้งต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของลูก ภาวะความเครียดของแม่ที่ต้องรับภาระดูแลนอกเหนือจากการรับผิดชอบงานหน้าที่อื่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ สมาชิกในครอบครัว ฯลฯ

ในปัจจุบัน ค่านิยม เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนลักษณะของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่งผลให้บทบาทของทั้งเพศชายและหญิงในครอบครัวต้องเปลี่ยนตามไปด้วย เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะทางสังคม ผู้หญิงมีการเรียกร้องสิทธิของตนเองให้มีความเท่าเทียมกับผู้ชาย การได้รับการศึกษาสูงขึ้นประกอบกับสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง ทำให้สมาชิกในครอบครัวทั้งผู้ชายและผู้หญิงต้องออกไปประกอบอาชีพภายนอกบ้าน ทำให้ผู้หญิงนอกจากจะต้องทำงานบ้านแล้ว ยังต้องทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับผู้ชายอีกด้วย จึงต้องปรับบทบาทให้ผู้ชายมีส่วนร่วมในการดูแลลูกและแบ่งเบาภาระงานของผู้หญิงในการทำงานบ้านด้วย นอกจากนี้ การที่ผู้ชายมีบทบาทในการช่วยผู้หญิงทำงานบ้าน เลี้ยงดูลูก ยังเป็นการช่วยเพิ่มศักยภาพผู้หญิงในด้านต่าง ๆ ที่ควรจะได้การพัฒนา เช่น การทำงานนอกบ้าน

แนวคิดเรื่องครอบครัว

ครอบครัว (สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2537, น. 5) คือหน่วยพื้นฐานของสังคม ทำหน้าที่เป็นกรอบธรรมชาติที่ให้ความสนับสนุนทางด้านวัตถุและจิตใจ ที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตและสวัสดิภาพของสมาชิกในครอบครัว

เกษม ตันติผลาชีวะ และกุลยา ตันติผลาชีวะ (ปิยะวดี สิงห์พันธ์, 2544, น. 25) กล่าวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุด ประกอบด้วยสมาชิก 2 คนขึ้นไปอยู่ร่วมกัน โดยมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดทางสายเลือด ทางการทำงาน ทางอารมณ์ มีการเอื้ออาทรเลี้ยงดูกัน ความสัมพันธ์ในครอบครัวคือตัวบ่งชี้สุขภาพจิต

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ครอบครัว หมายถึง สถาบันที่เล็กที่สุดและเป็นพื้นฐานแรกของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดและสืบต่อความเป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะความภาคภูมิใจของวงศ์ตระกูล สมาชิกในครอบครัวจะมีความผูกพันกันสูง มีความรู้สึกเป็นกลุ่มหรือพวกเดียวกัน สมาชิกประกอบด้วยคนหลากหลายช่วงอายุ ทำหน้าที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ อบรมเลี้ยงดู ให้การศึกษาตามวิถีทางที่ถูกต้องทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศิลปวัฒนธรรม ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่สมาชิก คอยช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้ออาทร ร่วมทำกิจกรรม มีความรับผิดชอบ เสริมสร้างฐานะให้มั่นคงให้ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม มีความสุขและสวัสดิภาพร่วมกันและยึดมั่นศรัทธาต่อศาสนา ตลอดจนสอนให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของครอบครัวที่จะต้องพึงปฏิบัติต่อกันของ พ่อ แม่ ลูก พี่น้อง ซึ่งเป็นวิธีการที่จะยึดเหนี่ยวให้เกิดความรักความผูกพันต่อกันของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งคอยหล่อหลอมจิตใจให้มีความเมตตากรุณา มีมารยาทที่ดี เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติทางวัฒนธรรมครอบครัวและวัฒนธรรมทางสังคม สิ่งที่มีมองเห็นได้อย่างชัดเจนว่าครอบครัวมีความแตกต่างจากสถาบันทางสังคมอื่น ๆ คือ ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิก โดยในครอบครัว สมาชิกจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะของ สามีกับภรรยา พ่อ แม่และลูก พี่น้อง ญาติ

ลักษณะของครอบครัว

ลักษณะของครอบครัว จากการให้ความหมายของคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (สำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2537) สามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1.ครอบครัวเชิงเดี่ยว (Nuclear Families) มีรูปแบบที่สำคัญ คือ รูปแบบทางชีวภาพ และรูปแบบทางสังคม ปัจจัยด้านชีวภาพของครอบครัวประกอบด้วย พ่อแม่และลูก โดยลูกที่เกิดมานั้นจะเกิดจากหญิงคนหนึ่งและมีพ่อโดยสายเลือด 1 คน ซึ่งผู้ใหญ่ทั้งสองคนอาจอยู่หรือไม่อยู่ร่วมกันก็ได้ ครอบครัวเชิงเดี่ยวทางชีวภาพของเด็กจะได้รับคำนิยามจากการที่พ่อแม่มีความสัมพันธ์ร่วมกันจนมีลูก ทั้งโดยการสมรสหรืออยู่ร่วมกันเฉย ๆ

2.ครอบครัวแบบขยาย (Extended Families) หมายถึง กลุ่มคนจำนวนมากที่มาอาศัยอยู่ร่วมกัน หรือมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดสม่ำเสมอ รูปแบบของครอบครัวขยายตามปกติ คือครอบครัวที่มีคนสามรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ และลูก วัฒนธรรมที่ให้คุณค่าแก่การเคารพและดูแลผู้สูงอายุ ค่อนข้างจะมีแนวโน้มที่จะนิยมการใช้ชีวิตแบบครอบครัวขยายมากที่สุด

3.ครอบครัวที่มีการจัดโครงสร้างใหม่ (Reorganized Families) เป็นอยู่ร่วมกันโดยการสมรสใหม่ หรือการอยู่ร่วมกันของผู้ที่มีลูกจากการสมรสครั้งที่ผ่านมา เด็กอาจจะมีพี่น้องต่างพ่อแม่ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกันทางสายเลือดได้ ความสัมพันธ์ในครอบครัวจะมีความซับซ้อนมากขึ้น

ลักษณะของครอบครัวที่กล่าวมาแล้วนั้นยังแบ่งได้เป็นลักษณะที่พึงประสงค์ของครอบครัว คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (กระป๋อง ชลวิทย์, 2543, น. 25) ได้อธิบายไว้ว่าครอบครัวที่พึงประสงค์นั้น ต้องมีลักษณะ ดังนี้

1.สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรักใคร่กลมเกลียว สนิทฉันท์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรักความเอื้ออาทร มีการพูดจาให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีการแก้ปัญหาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

2.สมาชิกในครอบครัวมีการทำกิจกรรมร่วมกันและรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

3.พ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวมีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จักประหยัด และออมร่วมกันเสริมสร้างฐานะของครอบครัวให้มั่นคง

4.พ่อแม่หรือหัวหน้าครอบครัวต้องทำตนเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ทำร้ายกันและกัน อบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดี และมีประโยชน์ต่อสังคม ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมของศาสนา

5.พ่อแม่หรือหัวหน้าครอบครัว หรือผู้ใหญ่ในครอบครัว ถ่ายทอดการเรียนรู้และภูมิปัญญาแก่สมาชิกและส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา มีความสนใจใฝ่รู้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และรู้จักใช้เหตุผล

6.สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพอนามัยของตนเอง สถานที่อยู่อาศัยสะอาดถูกสุขลักษณะและเป็นระเบียบเรียบร้อย

7.สมาชิกในครอบครัวบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม ศิลปะและวัฒนธรรมไทย

8.สมาชิกปฏิบัติตนตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี มีความเชื่อมั่น และปฏิบัติตนในการส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

บทบาทและหน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวนั้นมีบทบาทและหน้าที่ที่พึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัวให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้ด้วยดี บทบาทและหน้าที่ของครอบครัวนั้นล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อสังคมด้วยกันทั้งสิ้น โสภา ขปิลมัน และคณะ (กระป๋อง ชลวิทย์, 2543, น. 13) ได้ทำการรวบรวมหน้าที่ของครอบครัวไว้ดังนี้

- 1.ให้กำเนิดทายาทเพื่อสืบสกุล
- 2.ส่งเสริมความเจริญส่วนบุคคลให้แก่ลูก ๆ อย่างถูกต้องดีงาม
- 3.ให้การอบรมสั่งสอนผู้อยู่ในอุปการะให้รู้ ระเบียบของสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี มารยาท ตลอดจนการรู้จักใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ
- 4.ให้ความรักความอบอุ่น ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยแก่สมาชิกในครอบครัว
- 5.ให้เสรีภาพแก่สมาชิกในครอบครัวตามขอบเขต
- 6.สร้างความปึกแผ่นมั่นคงของครอบครัวทั้งทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ
- 7.ปลูกฝังนิสัยที่ดีงาม โดยการให้รู้จักการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างมีความสุข และยังเป็นแหล่งหล่อหลอมให้สมาชิกในครอบครัวดำรงอยู่ในสังคมได้ด้วยดี
- 8.สร้างอุดมคติและแรงจูงใจให้ทายาทของครอบครัวด้วยการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี
- 9.กำหนดสถานภาพของสมาชิกในครอบครัว โดยให้รู้ว่าสมาชิกนั้นเป็นใคร อยู่กลุ่มไหน ซึ่งสถานภาพนั้นสามารถปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้นหรือต่ำลงได้
- 10.ให้การศึกษาเล่าเรียนแก่สมาชิกในครอบครัวตามสมควรแก่อัธภาพ

เมเนอร์ (Brown O. Manor) (ไพลิน คำไพรินทร์, 2538, น. 28) กล่าวว่าในการศึกษาระบบครอบครัว ควรคำนึงถึงโครงสร้างและหน้าที่เบื้องต้นของครอบครัว คือ การส่งเสริมพัฒนาการของสมาชิกในครอบครัว โดยให้ความสำคัญเกี่ยวกับ

1.หน้าที่พื้นฐาน เพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐานแก่ครอบครัว เช่น อาหาร ที่อยู่ อาศัยที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการเจริญเติบโตทางร่างกาย อารมณ์และสังคม เซอร์ปัญญาและบุคลิกภาพ

2.หน้าที่ในกระบวนการพัฒนา สมาชิกครอบครัวสามารถมีพัฒนาการขั้นตอนของชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.หน้าที่ในการแก้ปัญหาวิกฤติ มีความสามารถในการจัดการแก้ปัญหาของครอบครัวได้อย่างเหมาะสม

หน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกและการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของลูก ถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญของครอบครัว เป็นความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานที่เป็นที่ยอมรับกันมากที่สุด เป็นการขัดเกลาบุคลิกภาพหรือสร้างลักษณะนิสัย ภาวะจิตใจในอารมณ์และการปรับตัวของลูกซึ่งจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตครอบครัวแต่ละครอบครัวย่อมมีแบบแผนในการเลี้ยงดูลูกที่ต่างกัน Hurlock ได้แบ่งแบบแผนการเลี้ยงดูออกเป็น 9 ลักษณะด้วยกัน (สังวร สมบัติใหม่, 2530, น. 13) คือ

1.แบบปกป้องมากเกินไป (Overprotectiveness) พ่อแม่ที่มีลักษณะนี้มักจะดูแลเอาใจใส่มากจนเกินควร และขณะเดียวกันก็จะควบคุมลูกทุกอย่างจนทำให้ลูกกลายเป็นคนพึ่งพาไม่เฉพาะแต่พ่อแม่เท่านั้น ลูกจะเป็นเด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง (Lack of confidence) และเป็นเด็กที่มีแต่ความคับข้องใจ (Frustrations)

2.แบบยอมตาม (Permissiveness) พ่อแม่มีความต้องการที่จะยอมให้ลูกทำอะไรได้ตามความต้องการ โดยจะมีข้อห้ามเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ผลของการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จะทำให้ลูกเป็นจุดศูนย์กลางของครอบครัว และถ้าหากการยอมตามนี้มีเหตุผลเพียงพอหรือสมเหตุสมผลก็จะช่วยให้ลูกเป็นทรัพยากรที่มีค่าพึ่งตนเองได้ (Self-reliant) และปรับตัวได้ดีในสังคม และนอกจากนั้นยังสนับสนุนให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์และสุขุม (poise)

3.แบบตามใจมาก (Indulgence) เป็นลักษณะของพ่อแม่ที่ยอมตามมากเกินไป (Excessive permissiveness) หรือมีลักษณะยอมตามมากกว่าแบบที่ 2 ผลจะทำให้ลูกเป็นคนเห็นแก่ตัว ขอบเขี้ยว และมักเป็นคนกดขี่คนอื่น (Tyrannical) ขอบเขี้ยวความสนใจและบริการจากคนอื่น พฤติกรรมเหล่านี้จะนำไปสู่ปัญหาการปรับตัวทางสังคมทั้งในบ้านและนอกบ้าน

4.แบบปฏิเสธ (Reject) การปฏิเสธอาจแสดงออกโดยการไม่สนใจต่อสวัสดิภาพของลูกหรือออกคำสั่งแก่ลูกมากจนเกินไป และแสดงลักษณะของการเป็นปฏิปักษ์ออกมาอย่างชัดเจน (Open hostility) ซึ่งจะส่งผลทำให้ลูกมีความขุ่นเคืองใจ (Resentment) ความรู้สึกหมั่นแค้น ความคับข้องใจ เป็นคนหว้นเหว่ง่ายและไม่เป็นมิตรต่อผู้อื่น โดยเฉพาะคนที่ด้อยและอ่อนแอกว่า

5.แบบยอมรับ (Acceptance) พ่อแม่แบบนี้ ได้แก่ พ่อแม่ที่ให้ความรักความอบอุ่น และเอาใจใส่ลูกเป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้ลูกมีพัฒนาการทางความสามารถสูง ลูกจะเป็นคนที่ปรับตัวได้ดีในสังคม ให้ความร่วมมือ เป็นมิตร ซื่อสัตย์ มีอารมณ์มั่นคงและร่าเริง

6.แบบควบคุม (Domination) ลูกที่ถูกควบคุมโดยพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู มักจะเป็นเด็กที่ซื่อสัตย์ สุภาพ ระวังแต่ค่อนข้างขี้อาย ว่านอนสอนง่าย มักถูกใจได้ง่าย ไม่กล้าแสดงออก และมักจะอ่อนไหวง่าย เด็กพวกนี้จะมีปมด้อยและรู้สึกทนทุกข์ทรมาน (Martyred)

7.แบบยอมแพ้เด็ก (Submission to Child) พ่อแม่ที่ยอมแพ้ลูกมักจะปล่อยให้ลูกเป็นใหญ่ในบ้าน และลูกจะทำตัวเป็นเหมือนเจ้านายของพ่อแม่ และจะพยายามทำตนเป็นผู้มีอำนาจ และเป็นใหญ่ เป็นเจ้านายของคนทั่วไปด้วย

8.แบบลำเอียง (Favoritism) พ่อแม่มักจะพูดเสมอว่ารักลูกเท่าเทียมกันหมด แต่ความเป็นจริงแล้วพ่อแม่ส่วนใหญ่จะมีลูกที่ตนรัก และเป็นห่วงมากกว่าคนอื่นอยู่ สิ่งนี้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้พ่อแม่ตามใจและรักลูกคนนั้นมากจนเกินไป ลูกคนที่ถูกพ่อแม่รักเป็นพิเศษนี้มักจะสนิทสนมกับพ่อแม่ แต่จะก้าวร้าวและเป็นใหญ่ต่อพี่น้องคนอื่น ๆ

9.แบบคาดหวังในตัวเอง (Parental Ambitions) พ่อแม่ส่วนใหญ่จะมีความหวังอยู่ที่ลูก ปกติจะตั้งความหวังไว้ค่อนข้างสูง และเป็นความหวังแบบเลื่อนลอย เด็ก ๆ เหล่านี้จะถูกเลี้ยงให้เป็นไปตามความตั้งใจและความต้องการของพ่อแม่ในอันที่จะยกระดับฐานะทางสังคมของลูก เมื่อไม่สามารถที่จะทำตามความต้องการของพ่อแม่ที่ตั้งความหวังเอาไว้ ลูกก็จะมีแนวโน้มที่จะเป็นคนคับแคบใจ ไม่ค่อยประสบความสำเร็จและจะนำไปสู่ความรู้สึกมีปมด้อย (Inadequacy) ผสมผสานกับความรู้สึกทนทุกข์ทรมานจากการถูกวิพากษ์วิจารณ์จากพ่อแม่ในการที่ตนไม่ประสบความสำเร็จ

บทบาทและหน้าที่ของครอบครัวที่มีลูกที่มีอาการออทิสติก

ครอบครัว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการฝึกเด็กที่มีอาการออทิสติก ครอบครัวจะต้องมีศักยภาพ ความพร้อมที่จะดูแลเด็ก จะต้องเป็นครอบครัวที่พ่อแม่รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเอง และต้องปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ เช่นบทบาทของความเป็นพ่อ การศึกษา บทบาทและหน้าที่ของครอบครัวที่มีลูกที่มีอาการออทิสติก พบว่าครอบครัวมีบทบาทและหน้าที่ในการเสริมสร้างศักยภาพของลูกที่มีอาการออทิสติก การเตรียมความพร้อมในด้านพัฒนาการและทักษะในการดำเนินชีวิตตลอดจนความต้องการด้านอื่น ๆ ด้วย

การฝึกเด็กที่มีอาการออทิสติก หมายถึง การพัฒนาเด็กให้มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ให้เหมาะสมตามวัย ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และกระตุ้นให้กระทำพฤติกรรมที่เหมาะสม โดยพ่อแม่ต้องเข้าใจลักษณะและคุณสมบัติโดยทั่วไปของ

เด็กที่มีอาการออทิสติกเป็นอยู่ดี และพร้อมที่จะยอมรับในความแตกต่างจากเด็กปกติทั่วไปของลูก และไม่มุ่งหวังหรือคาดหวังมากเกินไป การฝึกโดยพ่อแม่ นั้น ต้องพิจารณาสิ่งแวดล้อมเป็นตัวประกอบ มีการให้รางวัล การลงโทษ ซึ่งถือเป็นการสอนให้ลูกเรียนรู้ไปอีกทางหนึ่ง

ศิริพร สุวรรณทศ (2540, น. 16) เสนอว่า ครอบครัวควรมีบทบาทในการฝึกให้เด็กที่มีอาการออทิสติกขณะอยู่ที่บ้านในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1.การฝึกพูด พ่อแม่ควรพูดกับลูกทุกขั้นตอน แม้ลูกจะไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบ การสบตาเป็นสิ่งที่พ่อแม่ต้องพยายามทุกครั้งที่พูดกับลูก เช่น การเรียกให้หันมามองและสบตา การพูดกับลูกต้องพูดเป็นคำสั้น ๆ เข้าใจง่าย และพยายามให้ลูกพูดตาม ฝึกให้ลูกสัมผัสสิ่งของและให้เรียกสิ่งนั้นตาม ฝึกให้ลูกรู้จักส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ในกรณีที่ลูกยังไม่พูด ลูกจะใช้วิธีการสื่อความหมายโดยการจูงมือพ่อแม่ไปที่สิ่งนั้นแล้วทำเสียง แสดงว่าลูกต้องการสิ่งนั้น พ่อแม่จะสนองตอบโดยการพยายามให้ลูกออกเสียงเรียก ลูกออกเสียงไม่ได้ก็ไม่เป็นไร มีอาการแสดงของริมฝีปากแน่นน้อยนิดก็เพียงพอในครั้งแรก ๆ และครั้งต่อ ๆ ไปต้องให้ลูกต้องมากขึ้น จึงจะได้สิ่งของนั้นเป็นการแลกเปลี่ยน เรียกว่า “รางวัล” จะต้องให้ทันทีที่ลูกสามารถโต้ตอบได้

ควรฝึกให้ลูกรู้จักรับฟังคำสั่ง และปฏิบัติตามคำสั่งง่าย ๆ การแสดงท่าทางบอกปฏิเสธหรืออุจจาระ ลูกจะเริ่มพัฒนาทางภาษาเมื่ออายุ 4 ปีขึ้นไป ถ้าอาการออทิสติกไม่รุนแรง พัฒนาการทางการพูดย่อมพัฒนาและเห็นผลได้เร็ว ลูกจะเริ่มพูดคำสั้น ๆ ตาม พ่อแม่ควรถามนำและตอบนำ ลูกจะพูดตาม ลูกจะไม่รู้จักตั้งคำถามจนกว่าจะอายุ 8-9 ปีขึ้นไป ทั้งนี้ พ่อแม่ต้องสอนให้รู้จักถามและตอบ สอนให้รู้จัก “สวัสดี” “ขอบคุณ” “ขอโทษ”

2.การฝึกทางด้านสังคม ควรเริ่มให้เร็วที่สุดเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการกระทำพฤติกรรมซ้ำ ๆ การฝึกเริ่มจากการสบตา โดยพยายามดึงสายตาของเด็กให้มาพบกับสายตาผู้ฝึก ทุกขั้นตอนของการพูดกับเด็ก อาจใช้วัตถุเป็นสื่อ นำ เช่น ปากกาสีสด ทอฟฟี่ ของเล่น นกหวีด ฯลฯ ของเหล่านี้ต้องมีติดตัวผู้ฝึกตลอดเวลา และสามารถนำมาฝึกได้ตลอดเวลาและสถานที่

ฝึกกิจกรรมโดยมีการสัมผัส เช่น เล่นกระโดด เป่าลูกโป่งจากฟองสบู่ กระตุ้นให้เล่นกับพี่น้อง พาไปนอกบ้าน ไปร้านอาหาร ศูนย์การค้า นั่งรถประจำทาง

3.การฝึกให้ลูกสามารถช่วยเหลือตนเอง นับตั้งแต่ฝึกการรับประทานอาหารด้วยตนเอง การแต่งกาย การเข้าห้องน้ำ กิจกรรมประจำวันต่าง ๆ เพื่อให้เด็กสามารถช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวันและลดภาระการพึ่งพิงพ่อแม่ในการให้การช่วยเหลือ

4.การฝึกสมาธิ เด็กที่มีอาการออทิสติกมักมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ เช่น ไม่สนใจต่อสิ่งรอบข้างหรือมีพฤติกรรมก้าวร้าว การฝึกโดยให้ลูกหยิบฝาขวดน้ำอัดลงใส่กระป๋อง ตัดกระดาษ การฝึกควรใช้เวลา 1-2 นาที และเพิ่มเวลาขึ้นเรื่อย ๆ แต่ไม่ควรเกิน 20 นาที และมีการให้รางวัล

การฝึกนี้ไม่ควรปล่อยให้เด็กทำกิจกรรมอยู่คนเดียว พ่อแม่ควรเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมเพื่อเป็นการกระตุ้นและชักชวนให้ลูกทำ การฝึกนั้นพ่อแม่ต้องใช้ความอดทนอดกลั้นและความพยายามอย่างสูงและต้องทำอย่างสม่ำเสมอเพื่อพัฒนาการของลูกที่ดีขึ้น

5.สอนการเล่น เด็กที่มีอาการออทิสติกไม่รู้จักรับรู้การเล่นว่าเป็นอย่างไร เช่น เล่นตุ๊กตา เด็กอาจจะถือเดินไปเดินมา พ่อแม่ต้องสอนลูกโดยการจับมือ สอนการเล่นกับคนอื่น โดยพ่อแม่ควรเล่นกับลูกก่อน เช่น จับร้องเพลง แสดงท่าทาง เล่นบอล โยนบอล โดยพ่อแม่โยนบอลให้ลูกรับ เด็กจะไม่รู้จักจับต้องจับมือเด็กให้รับ ซึ่งเป็นการกระตุ้นและพัฒนากล้ามเนื้อให้แก่อวัยวะ เช่น สอนการเล่น บันจายาน เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่ ได้แก่ แขน ขา หากลูกไม่รู้จักรับจับจายาน พ่อแม่ต้องจับเอาเท้าไปวางไว้บนที่ถีบ จับขาให้ดันบันไดรถให้ออกแรงถีบรถ

6.การฝึกงานบ้าน การฝึกงานบ้านต้องฝึกเมื่อลูกสามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้วเมื่ออายุประมาณ 6-9 ปี เป็นการฝึกง่าย ๆ เช่น ให้ลูกช่วยหยิบจานข้าว จัดโต๊ะ ยกจานข้าวเก็บ ซึ่งพ่อแม่ต้องดูแลอย่างใกล้ชิดด้วย

เด็กที่มีอาการออทิสติกถือเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางสังคม การสื่อสารภาษาและพฤติกรรม ดังนั้นผู้ดูแลหรือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับเด็กที่มีอาการออทิสติก ต้องมีความรู้และทักษะในการให้ความช่วยเหลือให้เด็กมีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ได้ โดยแบ่งหลักการดูแลเด็กที่มีปัญหาออทิสติก ดังนี้ (ภัทราภรณ์ พุงคำปัน และ คณินิจ ไชยลังการณ, 2546, น. 15)

1.การช่วยเหลือตัวเองในการดูแลกิจวัตรประจำวัน การที่เด็กที่มีอาการออทิสติกเลียนแบบได้ลำบากและไม่อยากจะเริ่มต้นทำอะไร ทำให้เด็กกลุ่มนี้มีความยากลำบากในการประกอบกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง ดังนั้นผู้ดูแลจึงมีหน้าที่สอนเด็กทุกอย่างเพื่อให้เด็กสามารถประกอบกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองได้ ทั้งนี้ต้องทำเป็นขั้นตอนย่อย ๆ และทำซ้ำ ๆ เพื่อให้เด็กเรียนรู้ได้ง่ายจากการเลียนแบบพฤติกรรมซ้ำ ๆ ซึ่งหมายถึงกิจกรรมทุกอย่าง เช่น การรับประทานอาหาร การใส่เสื้อผ้า การอาบน้ำ การขับถ่าย ซึ่งถ้าหากเด็กสามารถดูแลตัวเองได้ในระดับหนึ่งย่อมเป็นการแบ่งเบาภาระของผู้ดูแลได้

2.การช่วยเหลือทางด้านสังคม เด็กที่มีอาการออทิสติกมักจะมีลักษณะการหมกมุ่นอยู่ในโลกของตัวเอง ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง ไม่ชอบการสบตา และไม่สามารถสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นได้ เป็นการปิดกั้นโอกาสของเด็กสู่โลกภายนอก ผู้ดูแลจึงต้องเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับเด็กโดยการสอนให้สบตา รับรู้และเรียนรู้ตัวเอง รวมทั้งบุคคลและสิ่งที่อยู่รอบตัว ตลอดจนมารยาทต่าง ๆ ในสังคม ทั้งนี้จะต้องช่วยให้เด็กมีการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อลดความคับข้องใจ

ในการเปลี่ยนแปลงสู่สถานการณ์ใหม่ ที่แปลกไปจากเดิม และลดปัญหาทางด้านอารมณ์ พฤติกรรม อันจะนำไปสู่การเพิ่มทักษะในการอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้

3.การช่วยเหลือด้านอารมณ์และพฤติกรรม เด็กที่มีอาการออทิสติกจะมีความคับข้องใจสูงจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน อีกทั้งไม่สามารถสื่อสารถึงความคิด ความรู้สึกของตนเอง ตลอดจนความสามารถการควบคุมตัวเองน้อย ทำให้เด็กมีปัญหาด้าน อารมณ์และพฤติกรรม ผู้ดูแลจะต้องคอยปรับพฤติกรรมให้เด็ก โดยใช้หลักการเรียนรู้และการ เสริมแรง ในบางกรณีแพทย์จะต้องให้ยาแก่เด็ก ผู้ดูแลจะต้องดูแลให้เด็กได้รับยาอย่างถูกต้อง อีกทั้งยังต้องสังเกตอาการข้างเคียงที่อาจจะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เด็กสามารถพัฒนาทักษะอื่นได้ หลังจากปัญหาด้านอารมณ์และพฤติกรรมลดลงแล้ว

4.การให้การช่วยเหลือด้านการสื่อสาร จากความบกพร่องด้านการผสมผสาน ความรู้สึก ทำให้เด็กที่มีอาการออทิสติกรับรู้ข่าวสารที่บิดเบือนไป ตลอดจนแปลความหมายในสิ่งที่ รับรู้ผิดไป นอกจากนี้เด็กยังมีปัญหาในด้านการจินตนาการ ทำให้เด็กไม่เข้าใจในสิ่งที่ผู้อื่นสื่อสาร และไม่สามารถสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจตนเองได้ วิธีการช่วยเหลือเพื่อให้เด็กสามารถเข้าใจและ สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นการใช้รูปภาพประกอบ แม้ว่าเด็กไม่สามารถสื่อได้ ผู้ดูแลต้อง จัดเตรียมสื่อที่จะช่วยให้เด็กได้แสดงถึงความต้องการให้ผู้อื่นทราบ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กรับรู้และค่อย ๆ ปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงโดยไม่เกิดปัญหาทางอารมณ์

5.การให้การช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการสิ่งแวดล้อมในการให้การ ช่วยเหลือเด็กที่มีอาการออทิสติก ต้องลดสิ่งรบกวนที่จะทำให้เด็กสนใจในสิ่งอื่นนอกเหนือไปจาก กิจกรรมที่ต้องการให้เด็กเรียนรู้ เช่นผนังห้องต้องไม่มีการตกแต่ง การจัดที่นั่งต้องไม่让孩子มองเห็น สภาพภายนอกได้ชัดเจน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ควรให้เด็กมีโอกาสเลือกสิ่ง que เด็กสนใจมากที่สุด ก่อน เพื่อให้เด็กรู้ว่าตัวเองมีสิทธิ์เลือก อีกทั้งยังเป็นแรงจูงใจให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้ นอกเหนือจากการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้แก่เด็กแล้ว สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ยังต้อง ปลอดภัยต่อตัวเด็กเองด้วย

นอกจากนี้ การดูแลเด็กที่มีอาการออทิสติก ยังต้องใช้ทักษะที่ใช้ในการดูแลเด็กที่มี อาการออทิสติกเป็นการเฉพาะ มีการแบ่งทักษะที่ได้กล่าวถึงไว้ 8 ประการ (ภัทราภรณ์ พุ่มคำปัน และ คณินิจ ไชยลังการณ, 2546, น. 43) ได้แก่

1.การทำให้ (doing for) ใช้ในการดูแลกิจวัตรประจำวันให้กับเด็กที่มีอาการออทิสติก ในกรณีที่เด็กไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้เลย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กในระยะเริ่มแรกที่ยังไม่ได้รับ การฝึกการพัฒนา โดยเฉพาะการอาบน้ำ แต่งตัว การรับประทานอาหาร การทำความสะอาดให้ หลังขับถ่าย

2.การบอกให้ทำเป็นขั้นตอน (coaching) ใช้ในกรณีที่เด็กที่มีอาการออทิสติกสามารถช่วยเหลือตัวเองได้บ้างแต่ไม่สมบูรณ์ ผู้ดูแลต้องคอยกำกับและบอกขั้นตอนของการทำกิจกรรมเพื่อให้เด็กทำตามได้

3.การอยู่เป็นเพื่อน (being with) ถือเป็นเรื่องที่จำเป็นมาก สำหรับการดูแลเด็กที่มีอาการออทิสติก เพราะเด็กอาจทำกิจกรรมที่เป็นอันตรายหรือทำความเสียหายได้โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

4.การให้รางวัลหรือให้ในสิ่งที่ชอบ (giving preferable things) จะไม่ใช้ในกรณีที่เด็กที่มีอาการออทิสติกอาละวาด มีพฤติกรรมก้าวร้าวหรือไม่พึงประสงค์

5.การจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม (controlling environment) เพื่อป้องกันอันตรายตลอดจนเอื้อให้เด็กที่มีอาการออทิสติกสามารถหยิบใช้อย่างสะดวกตามความเหมาะสมในการฝึกพัฒนาการต่าง ๆ

6.การเพิกเฉย (ignoring) ใช้ในกรณีที่เด็กหงุดหงิดหรือก้าวร้าว เพื่อแสดงให้เด็กทราบและหยุดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้น ๆ

7.การลงโทษ (punishing) วิธีการนี้ใช้เมื่อวิธีที่กล่าวมานั้นไม่ได้ผล ในกรณีที่ต้องการหยุดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของเด็กที่มีอาการออทิสติก อย่างไรก็ตามวิธีการนี้จะทำให้ผู้ดูแลรู้สึกผิดหลังลงโทษเด็กไปแล้ว เช่น การตี ดุ ด่า ตะคอก

8.การปกป้องสิทธิของเด็ก (advocacy) วิธีนี้จะใช้ในกรณีที่เด็กที่มีอาการออทิสติกทำร้ายผู้อื่นหรือทำของเสียหาย ซึ่งพ่อแม่หรือผู้ดูแลจะเป็นตัวแทนเด็กในการเข้าไปอธิบายทำความเข้าใจและขอโทษแก่คู่กรณี ในบางครั้งต้องยอมชดเชยค่าเสียหายด้วย

จะเห็นว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อสังคมอย่างมาก ทั้งบทบาทหน้าที่ตามธรรมชาติ คือ การให้กำเนิดซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มปริมาณสมาชิกให้แก่สังคมและหน้าที่ตามธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ การเลี้ยงดูลูก การให้ความคุ้มครองปกป้อง อบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกในครอบครัวและสังคม ตลอดจนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว การศึกษาบทบาทพ่อแม่ในการดูแลลูกที่มีอาการออทิสติก พบว่านอกจากพ่อแม่มีบทบาทในงานบ้านตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งต่อปัญหาที่เกิดขึ้นกับลูกและครอบครัว บทบาทในการดูแลซึ่งเน้นการให้การช่วยเหลือ การเตรียมความพร้อม การพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ที่ลูกมีความบกพร่องเพื่อเป็นการกระตุ้นพัฒนาการและปรับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ การที่พ่อแม่มีส่วนรับผิดชอบงานบ้านและการดูแลลูก ยังเป็นการเพิ่มโอกาสให้แม่ได้ทำกิจกรรมที่แม่ต้องรับผิดชอบให้ได้ผลตามที่คาดหวังและต้องการด้วย

3.ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทในการเลี้ยงดูลูก จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารพบว่า มักจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและพฤติกรรมของแม่ ในขณะที่บทบาทของพ่อ มีกล่าวไว้เพียงเป็นผู้เสริมบทบาทของแม่เท่านั้น หรือส่วนใหญ่เป็นการศึกษาร่วมของทั้งพ่อและแม่ร่วมกัน ทำให้ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับบทบาทพ่อในการเลี้ยงดูลูกที่มียังถือว่าไม่เพียงพอ จากการศึกษาเอกสาร พบว่า

ชีนสุข ฤกษ์งาม (2536) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่ปฏิบัติจริงของพ่อ ในมุมมองของวัยรุ่น : ศึกษากรณีนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า บทบาทของพ่อในสังคมปัจจุบัน มีลักษณะเป็นบทบาทพ่อสมัยใหม่ คือ เป็นทั้งผู้หาเลี้ยงครอบครัวและมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูก นอกจากนี้นักเรียนวัยรุ่นก็ยังมีความคาดหวังในบทบาทของพ่อสูงกว่าบทบาทที่ปฏิบัติจริง เมื่อพิจารณาตามเพศ พบว่า วัยรุ่นหญิงมีความคาดหวังในบทบาทสูงกว่าวัยรุ่นชาย โดยเฉพาะบทบาทการแสดงออก (Expressive Role) ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริงของพ่อนั้น ทั้งวัยรุ่นชายและวัยรุ่นหญิงมีการรับรู้ที่ไม่แตกต่างกัน

อัจฉรา พุ่มมณีกร (2537) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของบิดาที่เป็นนักธุรกิจในทัศนะของบุตรวัยรุ่น” พบว่า ลูกซึ่งอยู่ในวัยเรียนที่เป็นกรณีศึกษา มีทัศนคติที่ดีต่อการแสดงบทบาทของพ่อ ด้านการเลี้ยงดู การหาเลี้ยงครอบครัว และการเป็นตัวแทนทางสังคม ส่วนด้านการแก้ปัญหาและด้านนันทนาการ ลูกมีทัศนะที่พอใจในระดับปานกลาง นอกจากนี้มีทัศนะที่ดีว่า พ่อเป็นคนใจดี มีบุคลิกภาพที่อบอุ่น เป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นคนมีระเบียบ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถปรับตัวเข้ากับลูกได้ เป็นตัวอย่างที่ดีด้านคุณธรรม เป็นคนรักและมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เป็นคนกว้างขวางในสังคมและให้ความร่วมมือกับสังคมเป็นอย่างดี ส่วนทัศนะที่ไม่ดีพบว่า พ่อเป็นคนเจ้าอารมณ์ เครียด ไม่มีเหตุผล ไม่ห่วงสุขภาพ ไม่มีเวลาวางใจครอบครัว ไม่เข้าใจวัยรุ่น มีความห่วงใยและตามใจลูกมากเกินไป สำหรับความคาดหวังของลูกต่อพ่อ ลูกต้องการให้พ่อเป็นคนมีเหตุผล มีความยุติธรรมให้อิสระในการตัดสินใจแก่ลูก ลดความใจร้อน เครียด หาเวลาวางใจลูกไปเที่ยวหรือพักผ่อนนอกบ้านบ้าง ต้องการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำจากพ่อในเรื่องต่าง ๆ ให้เข้าใจวัยรุ่น ให้พ่อรักษาสุขภาพ มีความภูมิใจและเชื่อมั่นในตัวลูก

เทียนทิพย์ ไชยฉัตรเชาวกุล (2543) ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของบิดาในทัศนะของบุตรวัยรุ่น” พบว่าทัศนะของลูกวัยรุ่นที่มีต่อบทบาทของพ่อหรือบทบาทของพ่อที่มีต่อลูกวัยรุ่นเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ให้ความสำคัญต่อบทบาทของพ่อด้านการหาเลี้ยงครอบครัวว่ามีบทบาทมากที่สุด รองลงมาคือการเป็นแบบอย่างทางสังคม ด้านนันทนาการและการแก้ปัญหาต่าง ๆ

ตามลำดับ บทบาทของพ่อมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของลูกด้านความรู้สึกที่ลูกวัยรุ่นมีต่อตนเอง การฟังพ่อบายมุข การใช้ความรุนแรงในการแก้ไขตัดสินปัญหา เนื่องจากหากพ่อตระหนักใน บทบาทของตนเอง จะมีผลทำให้ลูกวัยรุ่นมีความตระหนักในคุณค่าของตนเอง พฤติกรรมในด้านลบ เช่น การฟังพ่อบายมุข การใช้ความรุนแรงในการตัดสินแก้ปัญหา ก็ลดลงด้วย นอกจากนี้ ความคาดหวังของลูกต่อการแสดงบทบาทของพ่อในการแสดงความรักโดยการที่ลูกต้องการให้พ่อ มีการเอาใจใส่ดูแล รักครอบครัว พุดจาไฟเราะ ให้รางวัลลูกเมื่อได้รับความสำเร็จ ให้ความรัก มากกว่าเงิน ต้องการให้พ่อให้เกียรติลูกโดยการยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของลูก การให้อิสระในการตัดสินใจ ให้ความยุติธรรมกับลูกทุกคนอย่างเท่าเทียมกันและทำตามสัญญาที่ให้ไว้แก่ลูก ไม่คาดหวังกับลูกมากเกินไป ภูมิใจในความสามารถ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวมากเกินไป ความต้องการของลูกในด้านความเข้าใจโดยการ เข้าใจสภาพความเป็นวัยรุ่นของลูก การให้ลูกคบเพื่อนต่างเพศ ให้อภัยเมื่อทำผิด มองลูกในแง่ดี ต้องการให้พ่อมีเวลาให้โดยการให้คำปรึกษา พาไปเที่ยวพักผ่อน ทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว ต้องการให้พ่อมีการใช้เหตุผลโดยการให้เหตุผลก่อนลงโทษเมื่อลูกมีความผิด เข้มงวดน้อยลง การต้องการให้พ่อเป็นแบบอย่างโดยการเลิกดื่มสุรา สูบบุหรี่ เลิกเล่นการพนัน ดูแลสุขภาพ ซื่อสัตย์ต่อแม่เอาใจใส่งาน ใจเย็นรับผิดชอบต่อครอบครัว มีความเป็นผู้นำ ต้องการให้พ่อให้ความช่วยเหลือและปกป้องคุ้มครองโดยการให้คำปรึกษาในทุกเรื่อง ช่วยเหลือเรื่องรายจ่ายในครอบครัว มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดประสบการณ์แก่ลูกและให้ความสำคัญต่อการศึกษาลูก

ลัดดา ประสาร (2544) ศึกษาเรื่อง “บทบาทบิดากับการเลี้ยงดูบุตร: กรณีศึกษาจากรายการโทรทัศน์บ้านรักลูก” พบว่า สมมุติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ได้รับการยอมรับ คือ

- 1.รายการโทรทัศน์เพื่อการเลี้ยงดูลูกและพัฒนาการเด็ก จะสื่อสารกับแม่มากกว่าพ่อ
- 2.รายการโทรทัศน์เพื่อการเลี้ยงดูลูกและพัฒนาการเด็กจะกล่าวถึงบทบาทของพ่อในลักษณะผู้ช่วยของแม่ในการเลี้ยงดูลูกมากกว่าการเป็นตัวแทนของแม่
- 3.รายการโทรทัศน์เพื่อการเลี้ยงดูลูกและพัฒนาการเด็กให้ความสำคัญกับบทบาทของพ่อในการเลี้ยงดูลูก เป็นสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 40 ของเนื้อหาทั้งหมด
- 4.รายการโทรทัศน์เพื่อการเลี้ยงดูลูกและพัฒนาการเด็กจะให้ความสำคัญกับบทบาทของพ่อในช่วงแม่ตั้งครรภ์น้อยกว่าบทบาทพ่อเมื่อคลอดลูกแล้ว
- 5.รายการโทรทัศน์เพื่อการเลี้ยงดูลูกและพัฒนาการเด็กนำเสนอวิธีการของพ่อในการอบรมสั่งสอนลูกแบบฟังตนเองเร็วมากกว่าแบบอื่น ๆ

สำหรับงานวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับเด็กที่มีอาการออทิสติก พบว่ามีการศึกษาในเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของพ่อแม่โดยเฉพาะในเรื่องของการเสริมสร้างพลังให้แก่พ่อแม่ โดย

ศศิธร แก้วนพรัตน์ (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การสนับสนุนทางสังคมจากเครือข่ายทางสังคมที่มีผลต่อความเครียดของบิดามารดาเด็กที่มีอาการออทิสติกของศูนย์สุขวิทยาจิต” โดยประชากรที่ศึกษา คือพ่อหรือแม่เด็กที่มีอาการออทิสติก ที่เข้ามามีส่วนร่วมในโรงพยาบาลกลางวันของศูนย์สุขวิทยาจิต ระหว่างวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ถึง 20 มีนาคม 2541 จำนวน 126 ราย โดยผลการศึกษาที่ได้พบว่ามีประชากรที่ศึกษา เป็นแม่ 110 คน เป็นพ่อ 16 คน อายุเฉลี่ย 31 ปี สถานภาพสมรสอยู่ด้วยกัน ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษาหรืออนุปริญญา รายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 15,000 บาท ต่อเดือน ซึ่งในครอบครัวจะมีลูก 2 คน โดยที่มีลูกที่มีอาการออทิสติก 1 คน การได้รับการสนับสนุนทางสังคมของประชากรที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะได้จากกลุ่มวิชาชีพมากที่สุด และการให้การสนับสนุนนี้เป็นไปในเชิงบวก ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลและแปลค่าเป็นข้อมูลเชิงสถิติ

ศิริพร สุวรรณทศ (2541) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวเด็กออทิสติก เด็กปัญญาอ่อน และเด็กปกติ” โดยทำการศึกษาจากพ่อหรือแม่ของเด็กออทิสติก ที่นำลูกมารับบริการที่ศูนย์สุขวิทยาจิต จำนวน 61 คน พ่อหรือแม่ของเด็กปัญญาอ่อน ที่มารับบริการแผนกผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลราชานุกูล จำนวน 60 คน และพ่อหรือแม่ของเด็กปกติที่มารับบริการที่หน่วยพัฒนาเด็กเล็กศูนย์สุขวิทยาจิต จำนวน 50 คน โดยเด็กทั้ง 3 กลุ่ม มีอายุอยู่ระหว่าง 2-5 ปี รวมทั้งหมด 171 คน จากการศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของพ่อแม่ของเด็กปัญญาอ่อน มีทัศนคติที่ดีต่อลูก เช่นเดียวกับพ่อหรือแม่ของเด็กปกติ ส่วนพ่อหรือแม่ของเด็กออทิสติก มีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีนักต่อลูกในเรื่องพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและการเลี้ยงดูที่ยากลำบาก ทำให้รู้สึกเป็นภาระ ท้อแท้และเครียด ในด้านความรักที่มีต่อลูกนั้น พ่อแม่ของเด็กทั้ง 3 กลุ่มมีเหมือนกัน แต่พ่อหรือแม่ของเด็กออทิสติกและปัญญาอ่อน มีความสงสารร่วมด้วย การที่มีลูกที่เป็นเด็กออทิสติก จะมีผลกระทบในด้านอาชีพการงานบ้าง และไม่แน่ใจว่าตนเองจะมีเวลาหาความสุขให้ตนเองหรือไม่

สุไพรมา ลีลามณี (2543) ศึกษาเรื่อง “ศึกษาการเผชิญปัญหา ภาวะวิกฤติ และการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของบิดามารดาที่มีบุตรเป็นออทิสติก” โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและกรณีศึกษากรณีศึกษาพ่อแม่ที่มีลูกเป็นออทิสติก จำนวน 6 ราย โดยเลือกพ่อแม่ที่พาเด็กไปรับบริการที่หน่วยจิตเวชเด็ก ภาควิชากุมารเวชศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวของเด็กออทิสติกมีการแบ่งหน้าที่ชัดเจนระหว่างพ่อแม่ โดยฝ่ายแม่จะเป็นฝ่ายรับผิดชอบดูแลลูก นอกจากนี้ยังพบว่า ครอบครัวที่มีเด็กที่มีอาการออทิสติก ได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากเครือข่ายทางสังคม เช่น ครอบครัว เพื่อน นักวิชาการ ตลอดจนกลุ่มพ่อแม่ที่มีลูกมีอาการออทิสติกเหมือนกัน ซึ่งมีส่วนช่วยลดความตึงเครียดและส่งเสริมความสามารถในการเผชิญปัญหาเพิ่มมากขึ้น ในด้านบทบาทของคู่สมรส พ่อมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อภาวะอารมณ์

จิตใจ และการทำหน้าที่ของแม่มากที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่มีผลต่อการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของแม่ ซึ่งหากให้แม่เผชิญปัญหาเพียงลำพัง ย่อมจะเป็นการเพิ่มความตึงเครียดให้แก่แม่ไปด้วย ส่งผลให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวตามมาด้วย การให้ความช่วยเหลือโดยนักวิชาการหรือกลุ่มพ่อแม่ที่มีลูกมีอาการออทิสติกเหมือนกัน มีการช่วยเหลือ ให้กำลังใจ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ให้คำแนะนำ ปรีกษา ตลอดจนหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ภัทราภรณ์ พุ่มคำปัน และ คณินิจ ไชยลังการณ (2546) กับงานวิจัยเรื่อง “ประสบการณ์การดูแล ปัญหา และความต้องการการช่วยเหลือในการดูแลเด็กออทิสติก” โดยศึกษากลุ่มผู้ดูแลเด็กที่มีอาการออทิสติกที่เป็น พ่อ แม่ ญาติหรือพี่เลี้ยงที่ให้การดูแลเด็กออทิสติกอย่างน้อยวันละ 6 ชั่วโมง เป็นระยะเวลา 6 เดือนขึ้นไป จำนวน 19 คน พบว่า ผู้ดูแลเด็กที่มีอาการออทิสติกให้ความหมายของการดูแลเด็กกลุ่มนี้ว่าเป็นทั้งความท้อแท้และท้าทาย โดยผ่านกระบวนการดูแล ที่แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะงงงัน ระยะทำใจพร้อมแสวงหาข้อมูล และระยะกลับเข้าสู่ภาวะปกติ โดยตลอดระยะเวลาของการดูแล ผู้ดูแลจะต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา โดยการปรับมุมมอง การใช้แหล่งสนับสนุน การพึ่งพิงที่มีอำนาจเหนือตน การใช้หลักธรรม และการหลีกเลี่ยงจากการดูแลชั่วคราว โดยผลการศึกษาครั้งนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญที่ต้องให้การช่วยเหลือแก่ผู้ดูแล เด็ก โดยเฉพาะการให้ความรู้เรื่องโรค การดูแลและการฝึกทักษะพัฒนาการเด็ก ตลอดจนการประคับประคองจิตใจเพื่อส่งเสริมให้ผู้ดูแล ผู้ดูแลเด็กที่มีอาการออทิสติกอย่างมีประสิทธิภาพ มีกำลังใจ กำลังใจในการดูแลเด็กต่อไป